

GLOBAL INITIATIVE

AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

SNAŽNIJE ZAJEDNO

Jačanje otpornosti civilnog društva
na Zapadnom Balkanu

Kristina Amerhauzer | Volter Kemp

FEBRUAR 2021.

ZAHVALNICA

Izveštaj je sastavila Opservatorija za ilegalne ekonomije u jugoistočnoj Evropi (SEE-Obs) i Fond za otpornost Globalne inicijative protiv transnacionalnog kriminala (GI-TOC).

Izveštaj je zasnovan na podacima, informacijama i analizama koje su sakupili i međusobno podelili učesnici civilnog društva na Zapadnom Balkanu, među njima izdvajamo Anesu Agović, Auroru Birbilaj, Sašu Đorđevića, Vesnu Poposku i Erjone Popovu. Zahvaljujemo im se na značajnim doprinosima i iskrenom i konstruktivnom učešću u ovom procesu. Posebnu zahvalnost zbog podrške dugujemo Fatjoni Mejdini, Mariani Mora Gomez i Janu Tenentu.

Ova publikacija je nastala zahvaljujući finansijskoj podršci nemačkog ministarstva spoljnih poslova. Za sadržaj publikacije je isključivo odgovorna Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i ona ne odražava u potpunosti stavove vlade Nemačke.

O AUTORIMA

Kristina Amerhauzer je analitičarka pri Globalnoj inicijativi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala koja se bavi istraživanjem Zapadnog Balkana i trenutno radi u Opservatoriji za ilegalne ekonomije u jugoistočnoj Evropi. Završila je master studije iz međunarodnih odnosa na Bečkoj školi za međunarodne odnose.

Valter Kemp je viši saradnik u Globalnoj inicijativi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i upravlja Opservatorijom za ilegalne ekonomije u jugoistočnoj Evropi. Takođe, radi kao specijalni savetnik u Inicijativi za bezbednosnu saradnju. Pre Globalne inicijative, radio je u OEBS-u, bio je potpredsednik Međunarodnog instituta za mir i portparol i pisac govora u Kancelariji Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala. Puno je pisao o sprečavanju konflikata, odnosu između sukoba i kriminala i bezbednosim temama važnim za Evropu.

© 2021 Global Initiative Against Transnational Organized Crime.
Sva prava zadržana.

Nije dozvoljeno objavljivanje ili kopiranje ovog izveštaja bez pisane dozvole Globalne inicijative.

Naslovna strana: © Klub Masa Mostar
Dizajn naslovne strane: Flame Design

Za sve upite obratite se:
The Global Initiative Against Transnational Organized Crime
Avenue de France 23
Geneva, CH-1202
Switzerland

www.globalinitiative.net

SADRŽAJ

Sažetak	i
Uvod	1
Civilno društvo na Zapadnom Balkanu.....	4
Procena lokalnih trendova organizovanog kriminala iz perspektive civilnog društva	12
Jačanje nosilaca otpornosti.....	17
Zaključci i dalji koraci.....	22
Beleške	25

SAŽETAK

Pošto se prostor za civilno društvo na Zapadnom Balkanu smanjuje, jer vlade vrše pritisak na organizacije, koje su zabrinute za svoju bezbednost, ovaj izveštaj se bavi organizovanim kriminalom i korupcijom iz perspektive civilnog društva. Cilj izveštaja je da pruži pregled kako se organizacije civilnog društva nose sa problemima poput organizovanog kriminala i korupcije, kao i koje su glavne aktivnosti ovih organizacija i njihovi problemi.

SKRAĆENICE

OCD	organizacija civilnog društva
GI-TOC	Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (The Global Initiative Against Transnational Organized Crime)
GONGO	vladina nevladina organizacija
NVO	nevladina organizacija
OCCRP	Projekat za izveštavanje o organizovanom kriminalu i korupciji (Organized Crime and Corruption Reporting Project)
ZB6	Šest zemalja Zapadnog Balkana

UVOD

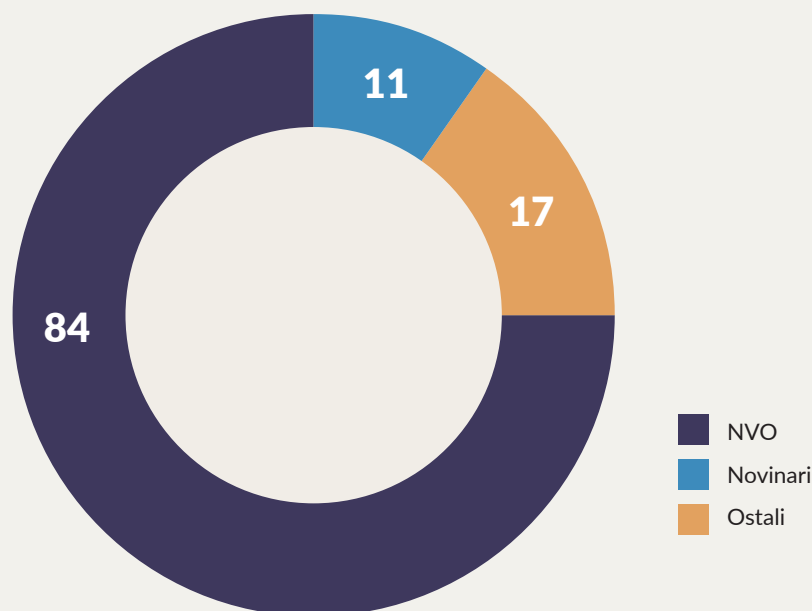
Manje od 1 odsto od više od 100.000 registrovanih organizacija civilnog društva u šest zemalja Zapadnog Balkana (ZB6)¹ se direktno bori protiv organizovanog kriminala ili korupcije. Ovo je iznenađujuća činjenica s obzirom na to koliko su ove pojave široko rasprostranjene i imaju ozbiljne posledice u regionu. Međutim, ovaj izveštaj pokazuje da neke od organizacija civilnog društva se bave štetnim posledicama organizovanog kriminala i korupcije tako što pokreću projekte koji se odnose na korišćenje droga, rad sa mladima, integraciju bivših zatvorenika, medijske slobode, probleme životne sredine i marginalizovane grupe.

Mnoge od ovih organizacija civilnog društva se susreću sa sličnim izazovima. Između ostalog trpe pritisak vlada, imaju problem da prikupe sredstva za finansiranje rada, takođe brinu za svoju bezbednost. Istina je da se prostor za civilno društvo sužava u ovom regionu. To je zabrinjavajuće, zato što organizacije civilnog društva na Zapadnom Balkanu igraju važnu ulogu u podizanju svesti u vezi sa organizovanim kriminalom i korupcijom i borbom protiv njih, kao i u jačanju otpornosti na te izazove.

Ovaj izveštaj se bavi organizacijama civilnog društva u zemljama ZB6, čije delovanje se prvenstveno odnosi na borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije. U njemu se ističu najveći izazovi pred ovim organizacijama, zatim se predstavlja kako one vide organizovani kriminal u svojim lokalnim sredinama i identifikuje dobre prakse. Takođe, istražujemo kako otpornost ovih organizacija može biti ojačana i kako organizacije civilnog društva mogu doprineti jačanju otpornosti u zajednicama i širom regije. U izveštaju se nalazi mapa na kojoj je prikazano gde se nalaze aktivne organizacije, čiji opseg delovanja obuhvata borba protiv organizovanog kriminala i korupcije.

▲ Uprkos bezbednosnim izazovima, neke organizacije civilnog društva na Zapadnom Balkanu se bore protiv organizovanog kriminala i korupcije. Na slici iznad, albanska NVO Zajedno za život u kampanji protiv organizovanog kriminala.
© Together for Life

ILUSTRACIJA 1 Distribucija intervjua obavljenih u toku ovog istraživanja

Metodologija

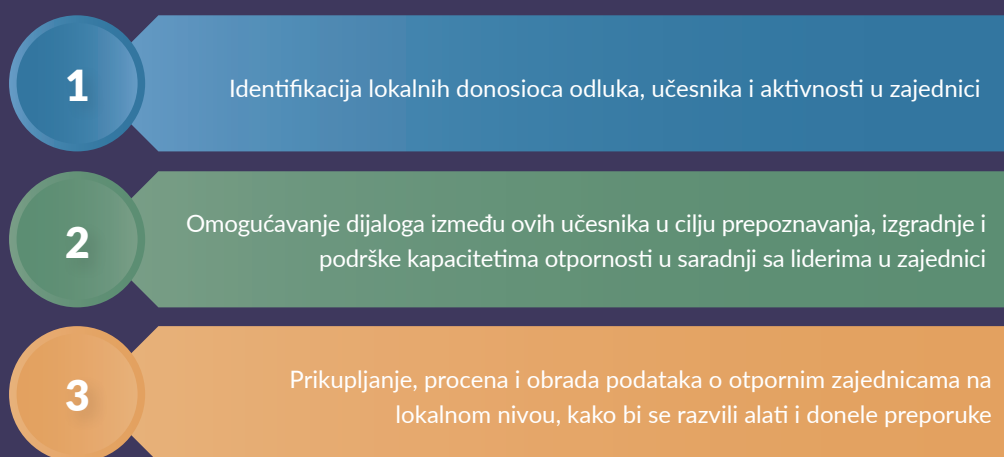
Da bismo to postigli, ovaj izveštaj se oslanja na istraživanje Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (GI-TOC) o ilegalnim privrednim tokovima u zemljama Zapadnog Balkana na lokalnom i regionalnom nivou. Kako bismo na efikasniji način podržali jačanje otpornosti, ovaj izveštaj mapira kako se civilno društvo odnosi prema organizovanom kriminalu i korupciji u regionu. Podatke je prikupilo pet istraživača sa opsežnim poznavanjem organizovanog kriminala na Zapadnom Balkanu. Oni su obavili više od 100 intervjua sa predstavnicima civilnog društva (uglavnom razgovora licem u lice), među kojima su ljudi koji rade za nevladine organizacije i medije, ali i sa pripadnicima zajednica, zabrinutim građanima i predstavnicima lokalnih vlasti. Distribucija učesnika prikazana je u ilustraciji broj 1.

Prikupljeni kvalitativni podaci su dopunjeni prikazom relevantnih nacionalnih propisa, zvaničnih podataka i međunarodnih izveštaja koji se bave civilnim društvom u svakoj od šest zemalja. Ovi podaci su zatim testirani tokom šest nacionalnih dijaloga posvećenih jačanju otpornosti (lokalnih događaja) u novembru 2020, kojima je prisustvovalo više od 100 učesnika širom regiona. Tokom ovih sastanaka, učesnici nisu samo razgovarali o lokalnim trendovima i aktuelnim problemima organizovanog kriminala i korupcije, već su takođe identifikovali zajedničke oblasti rada i procenjivali potrebe za jačanjem otpornosti organizacija civilnog društva, aktivnih na Zapadnom Balkanu.

Redovni kontakti sa 16 korisnika Fonda za otpornost u regionu doprineli su posebnom uvidu u rad OCD koje se bore protiv organizovanog kriminala i korupcije, kao i u izazove sa kojima se suočavaju. Korisnici su učestvovali u pisanju preporuka u ovom izveštaju, o kojima se razgovaralo i koje su usvojene tokom regionalnog dijaloga održanog sredinom decembra.

Otpornost kao istraživački okvir

Od 2016 godine, Globalna inicijativa je pratila odgovore u lokalnoj sredini na organizovani kriminal koristeći otpornost kao analitički okvir za istraživanje. U ovom preliminarnom istraživanju, otpornost je zamišljena kao multidimenzionalni operativni koncept za razumevanje složenih odnosa između organizovanog kriminala i ekonomskog i društvenog razvoja. U istraživanju su analizirani međusobni isprepleteni kapaciteti zajednice za zajedničku akciju kojom bi se smanjili uticaji organizovanog kriminala i slabe vlasti.² Pristup Globalne inicijative prati tri koraka,³ koja su primenjena na aktuelno istraživanje, kao što je prikazano u ilustraciji broj 2.

ILUSTRACIJA 2 Pristup konceptu otpornosti u aktuelnom istraživanju.

Fond za otpornost je zvanično pokrenut u aprilu 2019 godine i u okviru njega se nude sredstva za finansiranje, razvoj i podršku lokalnim inicijativama koje se bore protiv organizovanog kriminala. Fond identifikuje i osnažuje ključne učesnike u civilnom društvu i izgrađuje njihove operativne kapacitete, u cilju stvaranja mreže otpornosti u zajednicama pogođenim organizovanim kriminalom i nasiljem. Od osnivanja, Fond je podržao više od 70 projekata, koje sprovodi više od 60 organizacija u 31 zemlji, a njih 16 se nalazi u zemljama Zapadnog Balkana. Više od 1,5 milion evra je raspoređeno različitim projektima od osnivanja Fonda za otpornost.⁴

Iako se izveštaj bavi aktivnostima OCD širom regiona, važno je imati u vidu da civilno društvo nije homogena grupa s jedinstvenim pogledom na organizovani kriminal ili na mere koje treba da budu ključne u borbi protiv njega. Pojam „civilno društvo” u ovom kontekstu se shvata kao skup pojedinaca i organizacija koje preduzimaju kolektivnu akciju u javnom interesu, van državnih institucija. Ono obuhvata grupe građana, sindikate, akademsku zajednicu, novinare i ostale koji imaju važnu ulogu u funkcionisanju društva.⁵

Zakonodavstvo na Zapadnom Balkanu koristi različite termine kako bi se opisale organizacije civilnog društva, među njima su udruženja, fondacije i nevladine organizacije; u ovom izveštaju pojmovi OCD i NVO se koriste naizmenično.

Nadamo se da će ovaj izveštaj prikazati rad hrabrih i posvećenih aktivista i da kroz isticanje izazova sa kojim se suočavaju može da se otvori dalji razgovor i stvori podrška za njihov važan rad, kao i za jačanje mreža civilnog društva širom regiona Zapadnog Balkana.

▲
 Kampanja civilnog društva u Srbiji kojom se skreće pažnja na problem zelenašenja.
 © Protecta

CIVILNO DRUŠTVO NA ZAPADNOM BALKANU

U mestima gde je kriminal raširen, uobičajeno je da državne službe odgovorne za upravljanje i bezbednost (bez obzira da li su na lokalnom ili nacionalnom nivou) nisu u stanju da ispune svoj mandat, toliko da se ponekad nazivaju „zarobljenim”.⁶ Na Zapadnom Balkanu, kriminalni ekosistem je opisan kao „zajednički poduhvat između državnih struktura i kriminalnih grupa”, gde su organizovan kriminal i korupcija u bliskoj vezi.⁷

U ovom kontekstu, civilno društvo i državni akteri su postali ključni protagonisti borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije, te već dugi niz godina čine sastavni deo odgovora na pomenute izazove. Međutim, samo nekoliko organizacija civilnog društva na Zapadnom Balkanu se bori protiv korupcije, a još manje suzbijanjem organizovanog kriminala. Većina organizacija se bavi ljudskim pravima, demokratizacijom, vladavinom prava i evropskim integracijama, kulturom i umetnošću, ulaganjem u mlade i obrazovanje, zaštitom životne sredine i privrednom reformom. Zapravo, samo jedna organizacija na celom Zapadnom Balkanu se se bori isključivo protiv organizovanog kriminala i korupcije.⁸

Organizacijama civilnog društva nije lako da rade na Zapadnom Balkanu, pogotovu od kada se prostor za delovanje civilnog društva i nezavisne medije u regionu sužava. Protiv ovih organizacija se vode prljave kampanje, nad njima se vrši pritisak, neke čak i trpe pretnje sa različitih strana. Na primer, u julu 2020 godine. Uprava za sprečavanje pranja novca u srpskom ministarstvu finansija objavila je listu zaposlenih u medijima i organizacijama civilnog društva, s namerom da njihove bankovne račune ispita zbog sumnji na pranje novca ili veza sa finansiranjem terorističkih organizacija.⁹ U Crnoj Gori, skupština je usvojila novi medijski zakon, koji obavezuje novinare da

otkriju svoje izvore na zahtev tužilaštva.¹⁰ U Severnoj Makedoniji, pritisak na civilno društvo je i dalje jak, uprkos činjenici da je vlada zvanično napustila „desoroševsku kampanju”, koju je sprovodila bivša vlast, tvrdeći da OCD pokušavaju da sruše vladu.¹¹ Širom regiona, između ostalog u Albaniji, Kosovu i Bosni i Hercegovini, zabeleženi su slučajevi verbalnih ili čak fizičkih napada na novinare, koji su se pojačali od početka pandemije Kovid-19.¹²

Na ove trendove je ukazano u Indeksu održivosti civilnog društva iz 2019, koji je pokazao da stopa održivosti OCD opada širom regiona.¹³ Iako organizacije civilnog društva u Crnoj Gori pokazuju dozu entuzijazma zbog promene vlasti, takođe su i realistične u stavu da to neće doprineti promeni položaja ovih organizacija, čiji rad je najčešće odvojen od vlade i institucija.

Pravni i finansijski okvir za osnivanje nevladinih organizacija na Zapadnom Balkanu deluje da je prihvatljiv.¹⁴ U poslednjih nekoliko godina, više zemalja je usvojilo nove propise, kako bi zakoni bili u skladu sa standardima neophodnim za pristup

EU. Međutim, neke reforme koje je predložila međunarodna zajednica, poput zakona protiv pranja novca i finansiranja terorističkih organizacija u Albaniji,¹⁵ deluje da su (zlo)upotrebijene kako bi se pojačala kontrola nad civilnim društvom.

Na Zapadnom Balkanu, mnogi zakoni koji bi mogli da stvore prostor za OCD nisu sprovedeni na pravi način. Pandemija Kovid-19 virusa takođe je stvorila nove izazove, koji dodatno ograničavaju prostor organizacijama da delaju. Birokratske barijere i finansijske prepreke stoga čine upravljanje nevladinim organizacijama teškim. Na primer, u Albaniji i Bosni i Hercegovini, gde se registracija NVO i naplata administrativnih troškova obavlja u sudu, neophodno vreme da bi se to uradilo se udvostručilo od početka pandemije, zbog čega je zaustavljeno formiranje novih organizacija.¹⁶ U Srbiji, birokratski zahtevi kao što je obaveza da se predaju identifikacioni dokumenti svih osnivača organizacije kako bi se promenio bankovni račun (bez obzira na to kada je organizacija osnovana i ko njome upravlja) komplikuju svakodnevno delovanje.¹⁷

	Albanija	Bosna i Hercegovina	Kosovo	Crna Gora	Severna Makedonija	Srbija
Registrovane organizacije civilnog društva ¹⁸	>11 000	>25 300	>9 400	>5 700	>16 900	>34 300
Organizacije civilnog društva koje se bore protiv organizovanog kriminala i korupcije	49	36	24	27	35	34

ILUSTRACIJA 3 Broj organizacija civilnog društva registrovanih u šest zemalja Zapadnog Balkana u periodu između 2019. i 2020.

Kao što je prikazano u trećoj ilustraciji, veliki broj organizacija civilnog društva je registrovan u svim ovim zemljama. Međutim, mnoge od njih se zatvore posle nekog vremena, a nikada se ne ispišu iz registra.¹⁹ Zapravo, kad se bolje pogleda većina organizacija nije aktivna, pošto nisu sprovodili nikakve aktivnosti u lokalnoj sredini u poslednjih nekoliko godina. Na primer, samo 10 odsto od svih OCD registrovanih u Albaniji su spomenute na sajtu Agencije za podršku civilnom društvu.²⁰ Značajna razlika u broju između registrovanih i aktivnih organizacija civilnog društva je posledica nestabilnog finansiranja, činjenice da zaposleni moraju da rade više poslova, zbog čega mnoge OCD prekidaju s radom.

U tabeli je takođe prikazano kako se samo nekoliko organizacija na Zapadnom Balkanu usredredilo na jačanje otpornosti zajednice protiv organizovanog kriminala i korupcije. To su OCD koje se bore protiv kriminala i korupcije u okviru centara za mlade i drugih organizacija za mlade; nevladine organizacije koje rade sa ženama ili manjinama, kao i drugim ranjivim grupama (na primer, nekadašnjim prestupnicima ili korisnicima droga); istraživački novinari i ekspertske grupe (*think tanks*).²¹ Pokušaji da se razume i objasni kako se ove organizacije bore sa ovim problemom su složeni, pošto situacije, reakcije i posledice su različite, što je odraz raznolike prirode organizovanog kriminala u različitim zajednicama.

ILUSTRACIJA 4 Organizacije civilnog društva na Zapadnom Balkanu koje se bave jačanjem otpornosti protiv organizovanog kriminala i korupcije.

Organizacije civilnog društva jačaju otpornost kroz širok spektar aktivnosti, počevši od prevencije u centrima za mlade do podrške ranjivim grupama, formulisanja praktičnih politika i istraživačkih aktivnosti. Većina organizacija ima raznolik portfolio aktivnosti, a jačanje otpornosti društva na organizovan kriminal i korupciju je samo jedna od njih. Zahvaljujući slabom ili nepostojecem sistemu kontrole u nekim od državnih struktura na Zapadnom Balkanu, veliki broj organizacija civilnog društva takođe se bavi nadgledanjem (na primer, monitoringom procesa javnih nabavki), što je zadatak koji treba da obavljaju nezavisna državna regulatorna tela.

Kao što vidite na četvrtoj ilustraciji, većina ovih organizacija je smeštena u prestonicama ili glavnim urbanim centrima; međutim ovi centri nisu uvek žarišta organizovanog kriminala.

Ubedljiva većina ovih organizacija i predstavnika civilnog društva sa kojima je razgovarano za potrebe ovog izveštaja naveli su da je finansijska održivost najveći izazov u njihovom radu. Iako OCD širom regiona dobijaju novac iz javnih, privatnih i međunarodnih fondova, međunarodna zajednica (ambasade, agencije za razvoj i međunarodne organizacije) je i dalje najveći donator.²² U Albaniji, na primer, samo Evropska unija je obezbedila 51 odsto od ukupnog budžeta ovih organizacija u 2019.²³

Aktivnosti civilnog društva na Zapadnom Balkanu su veoma zavisne od donatora. Predstavnici su komentarisali da su izdvojena sredstva namenjena kratkoročnim projektima, a upućena su u veće gradove i ne postoji dovoljno podrške aktivnostima protiv organizovanog kriminala.²⁴ Ovo ostavlja malo prostora organizacijama da prošire spektar delovanja ili da se specijalizuju u temama za koje smatraju da su važne za zajednicu.²⁵ Takođe, zbog toga su organizacije civilnog društva reaktivne, a ne proaktivne, što znači da je teško privući stručnjake ili izgraditi ekspertizu u specifičnim poljima, jer se od zaposlenih očekuje da rade na projektu, koji ima određeni rok trajanja, a zatim da pređu u drugu oblast za potrebe drugog projekta. Kratkoročna podrška takođe čini organizacije u manjim zajednicama ranjivijim.²⁶ One mogu možda da dobiju finansiranje od međunarodnog donatora za jedinstveni projekat o organizovanom kriminalu i korupciji, ali time će ugroziti buduće odnose i finansiranje od lokalnih vlasti. Izražena je frustracija da se organizacije bave prioritetima donatora, a ne pravim potrebama zajednice, kao zbog

insistiranja na obukama i iskustvima van regiona, umesto bavljenja realnim lokalnim problemima. Kao što je jedan od ispitanika u Mitrovici na Kosovu primetio: „Nisu nam potrebne lekcije, potrebno nam je pozitivno iskustvo, a onda će ljudi naučiti 'lekcije’”.²⁷ Prečesto je rezultat spoljne podrške kratkoročan, u pitanju su projekti čiji cilj određuju donatori, umesto dugoročnog strateškog programskog rada.

Mnogim organizacijama nedostaje ekspertiza u pisanju predloga projekata, komuniciranju sa donatorima ili prijavljivanju za finansijsku podršku.²⁸ Ali ove organizacije imaju aktivnosti i značajni su učesnici u poboljšanju stabilnosti i integriteta u zajednicama u kojima rade. Aktivista iz Štipa u Severnoj Makedoniji je objasnio: „Organizacije civilnog društva postoje zbog građana, a ne donatora. Mi možda ne znamo kako da pišemo projekte koji zvuče dobro na jeziku koji preferira donatorska zajednica, ali mi radimo na terenu i u kontaktu smo sa onima kojima je pomoć potrebna na način koji je našim korisnicima razumljiv”.²⁹ Primer donatorske zavisnosti je vidljiv u Srbiji, gde su mnoge lokalne organizacije prestale da rade posle 2000, pošto su međunarodni donatori počeli da se povlače. Međutim, međunarodna zajednica je 2015 godine shvatila da proces demokratizacije ne ide kako što je očekivano i počela je ponovo da ulaže u organizacije civilnog društva. Dragoceno vreme, ekspertiza i mreže su izgubljene: iako je proces ponovne izgradnje mreže je u toku, otežan je činjenicom da mnogi lokalni aktivisti, koji su na projektima radili pre 20 godina, više ne rade ili se bave drugim temama.³⁰

Kratkoročno finansiranje i zavisnost od donatora takođe ostavljaju malo prostora razvoju sposobnosti zaposlenih. Većina zaposlenih su angažovani na specifičnom projektu i neki od njih su spomenuli u razgovoru da donatori ne finansiraju plate, već očekuju da ljudi rade za honorare.³¹ Nekoliko predstavnika organizacija civilnog društva su spomenuli da imaju nekoliko poslova kako bi kompenzovali za niska ili neregularna primanja.³² To ugrožava napore i ambicije većine mladih ljudi u sektoru civilnog društva, koji su motivisani i imaju dobru mrežu kontakata.³³ Zbog ove situacije, eksperti idu u veće gradove i traže posao u javnom sektoru ili organizacijama koje podržava vlada, koje pružaju više stabilnosti. Takođe, primećeno je da ne postoji puno mogućnosti za profesionalni napredak, čak i kada su plate dobre (na primer na Kosovu³⁴), sektor civilnog društva nije popularan izbor karijere.

Ko radi za OCD?

Nacionalni registri i baze podataka često su zastareli i ne pružaju tačne informacije o profilu zaposlenih. Mnoge OCD u regionu takođe rade sa velikim brojem volontera, koji nisu registrovani. Dostupni zvanični podaci o rodnoj raspodeli u OCD sektoru su ograničenog obima. Međutim, uzevši rodnu ravnotežu ispitanika i učesnika u nacionalnom dijalogu o otpornosti kao indikaciju, procenjuje se da je odnos zastupljenosti žena i muškaraca u sektoru OCD na Zapadnom Balkanu približno 55:45. Anegdotalni dokazi sugerišu da se više muškaraca nego žena bavi istraživačkim novinarstvom. Studija Fridrih Ebert fondacije sprovedena 2015. godine u Bosni i Hercegovini takođe je pružila uvid u starosni profil osoblja, pokazavši da postoji ravnomerna raspodela među svim starosnim grupama. Čini se da je prosečni nivo obrazovanja, kako osoblja, tako i volontera, u porastu.³⁵

Kao što je prethodno spomenuto, OCD širom regiona finansiraju se uglavnom od međunarodnih donatora. To može da predstavlja teret jer se na organizaciju gleda kao na nelojalnu, u smislu da radi sa „stranim agentima”, ali ovo može i da pomogne jačanju te organizacije jer ima potporu uticajnog međunarodnog partnera sa kojim zemlja želi da ima dobre odnose. U stvari, većina ispitanika smatra da im saradnja sa međunarodnim donatorima pruža više slobode za delovanje i izražavanje stavova nego ukoliko bi zavisili od finansiranja od svoje nacionalne vlade.³⁶ Neki predstavnici OCD su takođe naveli da ne konkurišu za finansijska sredstva vlade zato što ne žele da ih smatraju povezanim sa državnim institucijama. Upadljivo je da postoji vrlo malo saradnje između privatnog sektora i NVO; mnoge NVO su sumnjičave prema poreklu novca iz privatnog sektora i često radije ne prihvataju novac od njih.³⁷

Raspodela vladinih sredstava je često netransparentna i uslovljena. Na primer, početkom 2020. godine opština Centar u kantonu Sarajevo u poslednjem trenutku je otkazala raspodelu državnih sredstava OCD-ima usled pandemije Kovid-19.³⁸

Uprkos neizvesnoj finansijskoj podršci za nevladine organizacije, udeo javnog finansiranja civilnog društva povećao se poslednjih godina. Na primer, na Kosovu je taj iznos porastao za 15 odsto između 2015. i 2017. godine³⁹, a sličan fenomen primećen je i u Srbiji, gde vlada zvanično daje veću podršku sektoru civilnog društva.⁴⁰ Međutim, ovaj trend treba posmatrati u kontekstu: novac često ide organizacijama bliskim vladajućoj političkoj stranci, dok nezavisne inicijative utemeljene u lokalnoj zajednici imaju male šanse da dobiju podršku jer se konkursi ne objavljuju, te umeju da budu kratkotrajni ili napisani na način koji većinu OCD isključuje od samog početka. Širom regiona, OCD koje su osnovale lokalne vlasti ili ljudi bliski njima dobijaju sredstva za ublažavanje širenja Kovid-19.⁴¹

Međunarodno finansiranje OCD može da predstavlja teret jer se organizacija smatra nelojalnom, ali može i da pomogne u njenom jačanju, zbog potpore spoljnih partnera.

Šta je GONGO?

Na Zapadnom Balkanu, OCD se često posmatraju kao nadzorna tela, opozicija vladi i snažno su angažovane na praćenju njenih institucija. U situacijama kada je opozicija slaba, umešana u organizovani kriminal ili korupciju ili bojkotuje parlament, ili kada se na vladu gleda kao na korumpiranu ili u dosluhu sa kriminalnim grupama, OCD se ponekad doživljavaju kao antivladine, a ne kao nevladine. Ovo dovodi OCD u neugodan – ponekad i opasan položaj, a takođe može da potkopa njihovu apolitičnu ulogu.

Sve to je dovelo do pojave i uspona jednog paralelnog civilnog društva. Takozvane GONGO organizacije su nevladine organizacije koje organizuje vlada, tako što ih osniva ona ili njeni bliski saveznici, a cilj im je zastupanje njihovih političkih interesa. Na taj način se nagrađuju ljudi lojalni onima koji su na vlasti, a na međunarodnom nivou se prikazuje slika dobre saradnje između OCD i državnih institucija. Ova situacija takođe stvara utisak da među OCD postoji podrška vladajućoj strani,⁴² dok se zapravo javnim novcem uspostavljaju koruptivni fondovi.

Izveštaji govore da se u nekim zemljama Zapadnog Balkana veliki deo državnih sredstava namenjenih civilnom društvu zapravo distribuira GONGO-ima. Ovo nije samo nepravedno korišćenje javnog novca, već i diskreditacija OCD uopšte, zato što se time stvara utisak u javnosti da su NVO samo pioniri određenih partija ili interesnih grupa. Predstavnici OCD-a intervjuisani za ovaj izveštaj izrazili su zabrinutost zbog rastućeg značaja GONGO organizacija u regionu ZB6. Međutim, oni se ne slažu oko toga kako rešavati ovaj problem i nerado ga otvoreno iznose, jer se plaše da će tako izazvati utisak da se „samo biju oko para”.⁴³

Postoji određeni stepen saradnje između civilnog društva i lokalnih i centralnih vladinih struktura u svim zemljama ZB6, a većina OCD smatra saradnju sa državnim institucijama neophodnom za sprovođenje sopstvenih inicijativa. Međutim, postoji fundamentalni nedostatak međusobnog poverenja. Neke OCD smatraju vladu problemom, dok neke vide OCD kao izdajnike vlade, države i društva.⁴⁴ Ovo otežava nastojanja OCD da budu most između javnosti i vlade.

Kao rezultat toga, u dijalogu između OCD i vlade često posreduju međunarodna tela ili donatori koji „traže i insistiraju na saradnji između civilnog društva i državnih institucija”.⁴⁵ Međutim, mnogi od ovih susreta su puki paravani, osmišljeni tako da pokažu (pre svega međunarodnim partnerima) da vlade komuniciraju sa civilnim društvom;⁴⁶ retko postoji suštinska doslednost u ovom pristupu.

Mnoge OCD kažu da se osećaju zarobljeno u dvostrukom odnosu sa svojom vladom, kako iz finansijske, tako i iz moralne perspektive: s jedne strane funkcionišu kao opozicija vladi ili kao neka vrsta nadzora, ali s druge strane uviđaju da je

neophodno saradivati sa vladom kako bi se uticalo na promene i promovisali zajednički ciljevi.

Na nižim nivoima, ključni izazov je velika fluktuacija predstavnika lokalnih vlasti i osoblja OCD-a, pri čemu se čini da su mnogi donosioci odluka ravnodušni ili čak suprotstavljeni saradnji sa OCD. U nekim slučajevima stavovi su stegnuti do te mere da jedna ili obe strane drugu smatraju „neprijateljem”, što je loše s obzirom na to da borba protiv organizovanog kriminala treba da bude zajednički cilj. Takav odnos komplikuje rad manjih organizacija ako one zavise od nepovratnih sredstava koja su u rukama korumpiranih zvaničnika ili struktura koje očekuju lojalnost.⁴⁷ Ispitanici napominju da je lakše graditi odnose i saradivati sa nižim službenicima državnih institucija nego sa visokim zvaničnicima koji su uključeni u politiku.⁴⁸ Dalje, primećeno je da NVO koje pružaju usluge imaju bolji odnos sa vladom od OCD-a koje nadziru njen rad, dok su omladinski centri naveli da najbolje odnose imaju sa raznim institucijama. Takođe je zanimljivo primetiti da kada pritisak javnosti na vladine politike raste, vlade teže da se otvore i poboljšaju svoju saradnju sa OCD.⁴⁹

Novinari na Zapadnom Balkanu rade u sve opasnijem okruženju. Iznad, protest kojim se zahteva oslobađanje iz zatvora istraživačkog novinara Tomislava Kezarovskog u Skoplju, Severna Makedonija. © Robert Atanasovski/AFP via Getty Images

Sloboda medijskog izražavanja

Istraživački novinari i nezavisne medijske organizacije čine suštinski deo civilnog društva i igraju ključnu ulogu u iznošenju činjenica o organizovanom kriminalu u javnost i jačanju svesti ljudi o ovom problemu. Ipak, objektivno izveštavanje je teško jer su mediji često povezani sa političkim strankama, a novinari se ponekad autocenzurišu zbog velikih bezbednosnih rizika za sebe i svoje porodice. „U zemlji u kojoj se novinari ubijaju, teško je govoriti o slobodi medija”, rekao je jedan novinar iz Crne Gore.⁵⁰ Novinar iz Banjaluke, Bosna i Hercegovina, nije bio voljan da se lično sretne sa timom GI-TOC jer svakodnevno dobija pretnje.⁵¹

Iako je do sada bilo svega nekoliko slučajeva da OCD dobijaju direktne pretnje od organizovanog kriminala,⁵² situacija je za mnoge novinare drugačija. Na primer, u novembru 2020 godine nepoznati počinioci vandalizovali su ulaz u zgradu u kojoj živi Dinko Gruhonjić, predsednik Nezavisnog društva novinara Vojvodine i njegova porodica, ispisavši grafite koji podstiču mržnju i nacionalnu netrpeljivost.⁵³ U još jednom incidentu iz 2020. godine, Ana Lalić sa informativnog portala Nova.rs (takođe u Vojvodini, Srbija) privremeno je zadržana zbog istraživanja uslova u jednoj bolnici u Novom Sadu na početku pandemije Kovid-19.⁵⁴

Vlade širom regiona ograničavaju rad medija i slobodu izražavanja. Postoje razni primeri, poput zakonskog paketa

protiv klevete u Albaniji, koji će, ako ga usvoji parlament, regulisati internet medije.⁵⁵ U Srbiji je vlada pojačala kontrolu nad diseminacijom informacija nakon početka pandemije Kovid-19,⁵⁶ a novinari su meta verbalnih napada zvaničnika i provladinih medija.⁵⁷ Više od 120 napada na novinare zabeleženo je u pet od šest zemalja Zapadnog Balkana od početka 2020. godine.⁵⁸ U Severnoj Makedoniji vlada je napravila registar internet medija kako bi odabrala koji će mediji dobiti dozvole za rad tokom policijskog časa uvedenog kao deo odgovora na Kovid-19, kao i pristup konferencijama za novinare.⁵⁹ U Bosni i Hercegovini, tužilaštvo je objavilo da je pokrenuta istraga o motivima novinara koji objavljuju negativne informacije o njihovom radu.⁶⁰ Vlade takođe ograničavaju pristup novinarima informacijama tako što ih proglašavaju poverljivim.

Ipak, mali broj komercijalnih medijskih kuća nastavlja da izveštava o organizovanom kriminalu i korupciji u regionu. Postoji i nekoliko medijskih organizacija koje se ne samo bave istraživačkim novinarstvom i važnim temama, nego i podržavaju i obučavaju mlade novinare. Među značajne primere regionalnih inicijativa spadaju Balkanska mreža istraživačkog novinarstva⁶¹ i Projekat izveštavanja o organizovanom kriminalu i korupciji (OCCRP).⁶² KRIK, sa sedištem u Beogradu i član OCCRP, jedna je od retkih OCD iz regiona koje se u potpunosti fokusiraju na organizovani kriminal i korupciju.

Mada nedostatak saradnje između OCD unazađuje njihove kolektivne napore, Kovid-19 kriza je dovela do intenziviranja saradnje između različitih inicijativa. Iznad, omladinski centar Pomozimo deci u Bosni i Hercegovini. © Pomozimo deci

Nažalost, nema mnogo saradnje između OCD, ili između NVO, medija i akademske zajednice. Na primer, malo organizacija civilnog društva isprati priče koje otkriju istraživački novinari ili isprati neki slučaj na sudu nakon što se pojavi u medijima.⁶³ Uprkos poznavanju lokalnog konteksta i zajednice, OCD se obično ne konsultuju tokom akademskih istraživačkih aktivnosti na terenu, a mreže saradnje između akademske zajednice i NVO su retke.

Primećen je nedostatak solidarnosti između OCD, pa čak i međusobna konkurencija oko ograničenih resursa, uz očiglednu nepovezanost između OCD u većim urbanim područjima i onih u manjim gradovima. Kada saradnja postoji, ona često služi u druge svrhe: predstavnici OCD iz Srbije, na primer, kažu da ponekad više vole da ne rade sa organizacijama iz lokalnih zajednica, ali da to „čine kako bi stekli konkurentsku prednost ili postigli bolji rezultat u konkursima za dodelu bespovratnih sredstava”.⁶⁴

Donatori su nedavno obezbedili sredstva međunarodnim organizacijama (preko lokalnih ogranaka) za sprovođenje projekata koje su ranije pokrivali OCD sa sedištem u regionu. Međunarodni donatori takođe imaju tendenciju da podržavaju veće i afirmisanije OCD. Oni su tada u stanju da privuku najviše pažnje i iskusnije ljude, što ih dovodi u bolji položaj

za dobijanje budućih ugovora. Ovo stvara arhetip „uspeh uspešnima”, koji produbljuje nejednakost u sektoru. Dalje, donatori traže od organizacija sa sedištem u glavnim gradovima da formiraju mreže i čak postanu mini donatori lokalnim, manjim OCD. lako je ovo praktično slamka spasa za mnoge manje organizacije, ovakav pristup je takođe proširio jaz između malih i velikih organizacija, jer odnos više nije partnerski, već podseća na odnos donatora i korisnika. Sa druge strane, velike OCD su opterećene povećanom administracijom.⁶⁵

Uprkos ovim problemima, saradnja i solidarnost zaista postoje u vremenima krize. „U osnovi mi [civilno društvo] najbolje funkcionišemo kada smo pod pritiskom. Tada shvatam koliko znanja i snage postoji u civilnom sektoru. Šteta je što između nas nema više sinergije, iskrenosti i boljih veza”, naveo je predstavnik jedne OCD iz Crne Gore.⁶⁶ Predstavnici OCD iz Severne Makedonije takođe su naveli dobru saradnju između OCD, kao i sa državnim institucijama tokom migrantske krize 2015. godine.⁶⁷

Čini se da se u poslednje vreme, kako se prostor za delovanje civilnog društva u regionu sužava, a raste broj napada na kritičke glasove i OCD, civilno društvo i mediji ponovo približavaju.

▲
Šverc ilegalne robe
i dalje predstavlja
ozbiljan problem
širog regiona. © Elvis
Barukcic/AFP via Getty
Images

PROCENA LOKALNIH TRENDOVA ORGANIZOVANOG KRIMINALA IZ PERSPEKTIVE CIVILNOG DRUŠTVA

Pre nego što detaljnije proučimo ulogu civilnog društva u jačanju otpornosti na organizovani kriminal, vredi razmotriti kako se organizovani kriminal manifestuje u lokalnim sredinama i kako zajednice percipiraju ovaj problem. Na taj način možemo stvoriti bolji uvid u to zašto i kako otpornost može da bude osnažena.

Iako je organizovani kriminal značajan problem na Zapadnom Balkanu, razgovori vođeni tokom ovog istraživanja otkrili su da OCD koje rade u regionu imaju limitiranu stručnost na polju analize i rešavanja ovog problema. Interesantno je da više sagovornika koji se bave pitanjima vezanim za ilegalnu ekonomiju nisu razumeli značenje izraza „organizovani kriminal” ili su tvrdili da on nije prisutan u njihovim zajednicama. Tek tokom dalje diskusije i uz pomoć primera, prepoznali su obim i uticaj ovog problema na društvo. Suprotno tome, drugi sagovornici su pokazali sveobuhvatno poznavanje problema u svom lokalnom kontekstu, ali slabo razumeju kako je on povezan sa širim ekosistemom kriminala u zemlji ili regionu, odnosno kako ovaj problem može da se rešava.

Mnoge OCD intervjuisane za ovo istraživanje nalaze se u takozvanim žarištima organizovanog kriminala – lokacijama koje su ili na strateškim geografskim položajima za šverc, poput čvorišta puteva, granica ili glavnih gradova, ili u društveno-ekonomski ranjivim oblastima koje ih čine privlačnim za kriminalne grupe.⁶⁸ Zapažanja nekih predstavnika OCD demonstriraju geografiju kriminala u regionu. Na primer, ispitanici sa sedištem u Sarandi na jugu Albanije spomenuli su šverc ljudi kao jednu od svojih

Mnoge OCD nalaze se u žarištima organizovanog kriminala.

glavnih briga; drugi sagovornik iz Valone u Albaniji, spomenuo je ilegalno uzgajanje kanabisa; predstavnici OCD iz Struge u Severnoj Makedoniji, Karačeva na Kosovu i iz Sapne u Bosni i Hercegovini istakli su šverc u njihovim pograničnim regionima.

Žarišta su najčešće mesta kroz koja droga prolazi, prepakuje se ili se čak proizvodi. Ilegalna trgovina drogom (kanabis, kokain, heroin i sintetičke droge) i dalje je jedna od najunosnijih kriminalnih aktivnosti u regionu i faktor koji privlači one koji su frustrirani ekonomskim izgledima u formalnoj ekonomiji.

Međutim, čini se da Zapadni Balkan više nije samo „tranzitni region”, već se i lokalna potrošnja droge povećava. Kako kaže jedan predstavnik OCD iz Struge (Severna Makedonija): „Do pre nekoliko godina ovaj region [jugozapad zemlje] bio je samo tranzitno područje, ali danas je droga široko rasprostranjena i lako dostupna svima. Zavisnost od droge je u porastu, posebno među mladima, ali vlasti i dalje zatvaraju oči pred tim problemom.”⁶⁹ Istraživački tim GI-TOC čuo je slične komentare i u drugim gradovima u regionu, od Novog Sada u Srbiji do Mostara u Bosni i Hercegovini i Kamze u Albaniji.

Istraživanja na polju organizovanog kriminala na Zapadnom Balkanu imaju tendenciju da se fokusiraju na makro nivo kriminalnih tržišta i grupa, kao i političku ekonomiju organizovanog kriminala. Međutim, predstavnici OCD intervjuisani za ovaj izveštaj više su usredsređeni na lokalne probleme, kao što su ekološki kriminal, reketiranje i zelenašenje, radna eksploatacija, huliganizam, pranje novca u građevinskoj industriji i, iznad svega, korupciju. Posebno su bili zabrinuti zbog uticaja ovih kriminalnih radnji na bezbednost svojih zajednica i njenu ekonomiju. Jedan sagovornik primetio je da „mešanje u ova pitanja u zemlji u kojoj ne postoji sistem koji vas može zaštititi kao građanina može da bude opasno po život”.⁷⁰ Sagovornici iz manjih sredina izrazili su zabrinutost zbog porasta otvorenog nasilja, ubistava na ulici i broja otmica. Govorili su o klimi straha, mnogim ubistvima koja su ostala nerazjašnjena i kako se „policija ponekad čak plaši da imenuje kriminalce ubijene u sukobima bandi”.⁷¹

U analizi koja sledi istaknuti su glavni problemi organizovanog kriminala koja brinu predstavnike OCD-a koje su učestvovala u diskusijama i sa kojima je obavljen razgovor za ovaj izveštaj.

Ekološki kriminal

Čini se da kriminal u oblasti ekologije, uključujući ilegalnu seču drveća, krivolov i korupciju u vezi sa prirodnim resursima, predstavlja poseban problem u mnogim lokalnim sredinama. Ekološke OCD u Albaniji izvestile su da krivolov divljih životinja poslednjih godina doživljava vrhunac zbog toga što ova praksa postaje sve profitabilnija (npr. zbog visoke cene balkanskih risova).⁷² Usvajanje državnog moratorijuma na krivolov u Albaniji 2014. godine nije zaustavilo ovaj problem, već je dovelo do povlačenja policije koja je prethodno nadgledala situaciju.⁷³ U Severnoj Makedoniji civilno društvo izveštava o široko rasprostranjenim aktivnostima ilegalne seče drveća, počev od lokalnih kriminalnih grupa koje čine malu štetu pa do mafijaških grupa koje rade u tesnoj saradnji sa policijom i lokalnim političarima.⁷⁴ Jedan predstavnik OCD naveo je da se prihod od ilegalne seče delimično koristi za finansiranje izbornih kampanja.⁷⁵

Trgovina ljudima, naročito seksualnim radnicama, posebno je česta u pograničnim oblastima. Prizor sa demonstracija za okončanje nasilja nad seksualnim radnicama održanih u Skoplju Severna Makedonija.

© Robert Atanasovski/
AFP via Getty Images

Radna i seksualna eksploatacija

Čini se da je eksploatacija radne snage uobičajena pojava u više velikih fabrika u Severnoj Makedoniji i Albaniji (posebno u industriji odeće), pri čemu su radnici prisiljeni da kompaniji vrate polovinu plate, što im ostavlja manje od 150 evra mesečno.⁷⁶ Nekoliko OCD u regionu takođe radi sa ženama žrtvama trgovine ljudima (posebno seksualnim radnicama). Ova vrsta kriminala posebno je česta u pograničnim

oblastima. Navodi se i da se deca prisiljena na projačenje seksualno iskorišćavaju ukoliko ne prikupe dovoljno novca.⁷⁷ Izveštaji iz Crne Gore sugerišu da je sve više žena prisiljeno na prostituciju od početka pandemije Kovid-19.⁷⁸ Takođe, u maju 2020. godine u Bijeljini (Bosna i Hercegovina), uhapšeno je 16 osoba zbog prostituisanja lokalnih žena (i žena iz susednih zemalja) i trgovine drogom i oružjem.⁷⁹

Iznuda i zelenašenje

Mnoga preduzeća i organizacije i dalje se suočavaju sa iznudom, reketiranjem i zelenašenjem, problemima koji su postali dobro poznati nakon raspada Jugoslavije i pada komunizma u Albaniji. U Skadru (Albanija), od malih preduzeća se naplaćuje približno 3000 albanskih leka (25 evra) mesečno za „zaštitu”.⁸⁰ U Severnoj Makedoniji sagovornici navode da „lokalni šerifi” iznuđuju novac od „svake firme koja nema političku zaštitu”,⁸¹ a u Bosni i Hercegovini je poznata

kriminalna banda aktivna u Mostaru i Trebinju čuvena po reketiranju.⁸² Nedavno istraživanje sprovedeno u Nišu (Srbija), pokazalo je da je približno 6 odsto ispitanika imalo lično iskustvo sa zelenašenjem, a 41 odsto je o tome čulo od prijatelja ili rodaka.⁸³ Mnogi od onih koji su ispričali svoja iskustva kažu da su doživeli fizičko nasilje ili da su dobili verbalne pretnje. Nisu tražili pomoć od nadležnih vlasti, već su se umesto toga obratili lokalnim OCD.⁸⁴

Huliganstvo i maloletničke bande u regionu predstavljaju rizik po javnu bezbednost, jer su huligani ponekad povezani sa organizovanim kriminalom. © Klub Masa

Huliganstvo i maloletničke bande

Lokalne bande povezane sa organizovanim kriminalom kontrolišu različite delove grada u mnogim zajednicama. Na primer, u Laušu, prigradskoj četvrti Banja Luke u Bosni i Hercegovini, seljani moraju da plaćaju „porez” da bi prešli u susedni kraj.⁸⁵ Kriminalne grupe su takođe često povezane sa fudbalskim huliganima, političarima i kontroverznim biznismenima. Od januara do septembra 2020. godine, u Mostaru je zabeleženo više od 10 huliganskih incidenata, koji su prouzrokovali značajnu materijalnu štetu i doveli do povređivanja više građana.⁸⁶ Lokalni stanovnici kažu da kada lokalni fudbalski klubovi (sa različitih strana Mostara) igraju jedni protiv drugih, za njih je najbolje da ostanu kod kuće kako ne bi upali u metež.⁸⁷ Ovi incidenti su često praćeni distribucijom nacionalističke i desničarske propagande, koja se retko sudski procesuiraju.

Mnoge grupe regrutuju svoje članove među omladinom, naročito mladima koji putuju iz ruralnih područja u srednje škole u gradu. Članovi huliganskih grupa ponekad su takođe povezani sa organizovanim kriminalom, a novi regruti se u početku upoznaju sa dilovanjem kanabisa, džeparenjem i sitnim pljačkama, da bi se kasnije uključili u reketiranje, zelenašenje i dilovanje droge.⁸⁸

U Srbiji su većina osuđenih za nasilničko ponašanje na sportskim događajima ili javnim okupljanjima povratnici, već osuđivani za napad, krađu, ubistvo, zlostavljanje životinja ili ilegalnu proizvodnju, posedovanje ili promet oružja ili droge.⁸⁹ Takođe postoje indicije da mladi pokušavaju da formiraju nove kriminalne grupe za kontrolu lokalnih aktivnosti trgovine drogom, kao i da se pridružuju huliganskim grupama sa sedištem u Beogradu ili lokalnim „ultrasima”.⁹⁰

Pranje novca i građevinska mafija

Investicije u građevinske poslove i nekretnine imaju dugu istoriju pranja ilegalno stečenih novčanih sredstava na Zapadnom Balkanu, s obzirom na to da je ova industrija istovremeno ekonomski važna i slabo regulisana.⁹¹ Veliki stambeni kompleksi grade se

na parcelama na kojima su decenijama stajale male porodične kuće, a ponekad su na ovim poslovima angažovani radnici bez legalnih radnih dozvola ili sa vrlo malim nadnicama.⁹² Lokalne zajednice su izrazile nezadovoljstvo ne samo zbog ove prakse,

nego i zbog toga što procvat ponude nekretnina vrlo retko rezultira stanovima po pristupačnim cenama za lokalno stanovništvo ili generiše rast formalne ekonomije.

U stvari, ekonomski razvoj na Zapadnom Balkanu poslednjih godina stagnira, sa visokom stopom nezaposlenosti koja je naročito prisutna među mladima. Prosečne plate su i dalje niske, ali cene nekretnina naglo rastu.⁹³ Krajem 2019 godine.

Korupcija

Ekosistem kriminala buja tamo gde postoji bliska veza između biznisa, kriminala i vlade. Većina predstavnika OCD sa kojima je razgovarano tokom ovog istraživanja ukazala je da veliki razlog za zabrinutost predstavljaju raširena korupcija, loš rad institucija kao i apatija u javnim upravama na svim nivoima. Nejasnoće u vezi sa nekažnjavanjem često se dovode u vezu sa drugim nezakonitim aktivnostima, poput pranja novca u građevinskom sektoru ili zloupotrebe prirodnih resursa. Prema saznanjima Fonda za otvoreno društvo, Zapadni Balkan godišnje troši u proseku 7 milijardi evra na javne nabavke, od čega 2 milijarde evra (približno 30 odsto) nestaje zbog korupcije.⁹⁷ Navodi se da političke stranke, lokalna policija i tužioci imaju selektivan pristup prema kriminalnim grupama.

Nekoliko OCD u regionu učestvuje u nadgledanju procesa javnih nabavki u opštinama. Sagovornici iz zajednica u Severnoj Makedoniji napominju da je javna tajna da jedan stan u novoizgrađenom kompleksu treba dodeliti glavnom savetniku gradonačelnika kako bi se dobila građevinska dozvola.⁹⁸ Na Kosovu je opisano nekoliko primera gradnje koja se izvodi bez dozvola, uključujući i opštine Peć i Istok; protiv nekoliko njih je u toku sudski proces zbog navodnih veza između preduzeća i javnih zvaničnika.⁹⁹ Transparentnost Srbija, koja pomno prati nabavku medicinskih proizvoda i zdravstvene opreme u okviru krize nastale usled pandemije Kovid-19, izrazila je zabrinutost zbog prikrivanja ugovora u Srbiji.¹⁰⁰ Od početka aktivnosti u borbi protiv Kovid-19 virusa i uvođenja vanrednog stanja u Bosni i Hercegovini,

prosečna cena stana u Tirani (Albanija) dostigla je približno 1 000 evra po kvadratnom metru.⁹⁴ Cene nekretnina u Ohridu (Severna Makedonija), takođe su kontinuirano rastle tokom prethodnih godina i nedavno su čak premašile cene u glavnom gradu, Skoplju.⁹⁵ Pored toga, nedavna studija realizovana u Srbiji pokazala je da je više od 84 odsto svih nekretnina između januara i maja 2020. godine prodato za gotov novac.⁹⁶

sklopljeno je ili potpisano više od 410 ugovora o javnim nabavkama a da nije postojalo odgovarajuće obaveštenje o njima.¹⁰¹

Neki opšti utisak je da je korupcija deo sistema. „Jednostavno je tako”, objasnio je predstavnik OCD-a iz Bosne i Hercegovine.¹⁰² „Čini se da je korupcija toliko ukorenjena u sistemu da, čak i ako se neko suprotstavi korupciji na visokom nivou ili organizovanom kriminalu, sistem će uvek štititi one na vrhu”,¹⁰³ rekao je sagovornik sa Kosova.

Čak se i OCD ponekad dovode u vezu sa korupcijom. Na primer, takozvano Međunarodna asocijacija, humanitarna nevladina organizacija u Severnoj Makedoniji, od nedavno je pod istragom zbog prevare.¹⁰⁴ Takođe je u toku nekoliko istraga protiv direktora OCD zbog utaje poreza širom regiona, na primer u Crnoj Gori¹⁰⁵ i u Bosni i Hercegovini.¹⁰⁶ Slučajevi korupcije u koje su umešane OCD nanose štetu integritetu čitavog sektora i dovode do gubitka poverenja javnosti u OCD.¹⁰⁷

Ovaj izveštaj ne može da pruži sveobuhvatnu procenu uticaja ekosistema kriminala, ali primeri koje nudi pokazuju da se posledice osećaju na svim nivoima. Loš ekonomski razvoj, pranje novca, korupcija, široko rasprostranjena neformalna ekonomija, a sada takođe i pandemija Kovid-19 povećali su nejednakost, što je podstaklo veći broj ljudi da emigrira ili da se uključi u kriminalne aktivnosti. „Jedan od najvećih problema našeg društva je taj što je tako lako pronaći način da se postane deo kriminala i / ili korupcije. Ugledate kolač i poželite parče.”¹⁰⁸

JAČANJE NOSILACA OTPORNOSTI

Dugoročna i strukturna šteta prouzrokovana organizovanim kriminalom i upravljanjem kriminalnih tokova na Zapadnom Balkanu zahteva holistički odgovor, koji bi uključio i civilno društvo. Učesnici civilnog društva postaju posebno važni kada su odgovori države neefikasni ili čak doprinose postojanju i pogoršavanju problema. U takvim izazovnim okruženjima, OCD imaju važnu ulogu u jačanju otpornosti u svojim zajednicama i treba da delaju zajedno.¹⁰⁹

Pristup otpornosti zajednice obuhvata razumevanje na koji način su različiti oblici organizovanog kriminala deo lokalne kulture i kako utiču na život lokalnog stanovništva. Osim toga, podjednako je važno identifikovati slabe tačke i rizike sa kojima se suočavaju zajednice, označiti faktore koji pomažu zajednici da opstane u teškim trenucima i ojačati ključne aktere i strukture.¹¹⁰ Otpornost zajednice može biti transformativni proces jačanja kapaciteta ljudi i zajednica za efikasno sprečavanje, reagovanje i oporavak od šokova i stresora sveprisutne vladavine kriminala.¹¹¹

Snažni građanski odgovori na organizovani kriminal i korupciju nisu bili toliko česti na Zapadnom Balkanu. Iako je većina aktera civilnog društva u regionu veoma posvećena svojim zajednicama i aktivno učestvuje u doprinosu njihovom razvoju, mnogima nedostaju kapaciteti, znanje i iskustvo za suzbijanje organizovanog kriminala na koherentan način i unutar kriminalizovanih sistema. OCD se često osećaju usamljeno u suočavanju sa pretnjom koju predstavlja organizovani kriminal. Organizacije, posebno u manjim gradovima i selima u kojima je malo nosilaca otpornosti, osećaju se izloženo i često oklevaju da ukažu na svoje probleme. Mnogi od njih nisu deo nacionalnih, regionalnih ili međunarodnih mreža i veoma su podložni pritiscima lokalnih samouprava ili kriminalnih grupa. Bezbednosni rizici su visoki i ne privlače veliku pažnju donatora. Osim toga, mnogi osećaju bespomoćnost, doživljavajući izazove sa kojima se

▲
Od vitalnog značaja je razumeti kako je organizovani kriminal deo lokalne kulture i kako utiče na život zajednice. © Vlora Youth Center

suočavaju kao suviše velike. Kada smo ih intervjuisali nailazili smo komentare poput: „to je poput borbe protiv vetrenjača“¹¹² ili su pokazivali osećanje fatalizma „da ništa ne može da se učini kako bi se promenio status kvo, da je to deo sistema“.¹¹³ Jedan ispitanik je rekao: „Ako želite nešto da promenite, ne gubite vreme sa civilnim društvom, udite u politiku.“¹¹⁴

Lokalne OCD često imaju poteškoće, ali i nije uvek preporučljivo da se direktno suočavaju sa izazovom koji predstavlja organizovani kriminal. Na kraju krajeva, to je posao policije. Međutim, kako organizovani kriminal napreduje tamo gde postoji pogodno tlo, OCD mogu da pruže pomoć u suzbijanju okolnosti koje pogoduju kriminalu jačanjem lokalne otpornosti. To uključuje rad sa omladinskim grupama, rešavanje problema upotrebe droga, reintegraciju nakon zatvora, ulaganje napora u borbi protiv korupcije, suzbijanje kriminala u oblasti životne sredine, rad sa marginalizovanim grupama i reagovanje na nasilje nad ženama. Ova pitanja nisu samo važna sama po sebi, već mogu pomoći i smanjenju podložnosti organizovanom kriminalu.

Pronalaženje podrške u okviru zajednice, stvaranje otpornosti zajednice i promene zahtevaju vreme. Na primer, prva OCD u Bijeljini (Bosna i Hercegovina), osnovana je pre skoro 20 godina. Njen cilj je bio rad sa sve većim brojem Roma koji su se naseljavaju na tom području. Danas postoji 13 aktivnih organizacija, koje su sve više volonterskog tipa, i koje podižu svest o problemima zajednice, a njihov rad je počeo da daje rezultate.¹¹⁵

Moć društvenih mreža

Društveni mreže su postale moćno sredstvo interakcije sa mladima. Neke mlade ljude na Zapadnom Balkanu privlači raskošan životni stil poznatih koji imaju priliku da vide na društvenim mrežama. Na primer, reper čiji se tekstovi odnose na trgovinu kanabisom i slave kriminal kao stil života ima 1,6 miliona pratilaca na Instagramu. U Bosni i Hercegovini profili nekoliko poznatih kriminalaca ili ljudi bliskih kriminalnim grupama imaju više od 500,000 pratilaca.¹¹⁶ 'Biti kriminalac je sve više u trendu', komentarisao je aktivista iz Prijedora u Bosni i Hercegovini.¹¹⁷

OCD širom regiona prepoznale su moć društvenih mreža. Mnogi od njih koriste Facebook kao primarno sredstvo komunikacije u svojim zajednicama, a Instagram se takođe sve više koristi, iako je broj sledbenika mali. U Srbiji, međutim, čak i kada se saberu svi pratioci OCD koji se bore protiv organizovanog kriminala i korupcije, ukupan broj ne prelazi 500,000 – što je za više od milion pratilaca manje nego što ih ima neki reper. U Crnoj Gori OCD imaju manje od 100,000 pratilaca. U Banja Luci, Bosna i Hercegovina, novinar koji uživa popularnost u zajednici ima 55,000 pratilaca na društvenim mrežama.¹¹⁸

Mlade ljude privlači kultura kriminala na društvenim mrežama. © Snowyns/Dreamstime.com

Svaka zajednica ima drugačiji pristup suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije. Ali u okviru svake zajednice, uspešne aktivnosti su one koje su na kreativan način prilagođene lokalnoj sredini i podrazumevaju njeno uključivanje na svim nivoima procesa. One se fokusiraju ne samo na čemu se zajednica protivi (poput organizovanog kriminala, korupcije i političkog klijentelizma) već i na ono za šta se zajednica zalaže (obuhvatajući pitanja kao što su integritet, transparentnost, odgovornost i efikasna uprava). Njihove aktivnosti mogu uključivati kulturne događaje, debatne klubove i otvorene diskusije sa širokim spektrom učesnika, kao i ekološke projekte koji se posebno fokusiraju na održivost zajednice i njenog okruženja. Pokazalo se da su određene grupe organizacija uspešne u svim zemljama:

- **Omladinske organizacije:** Omladinski centri i zaposleni u centrima, uglavnom uživaju društveni ugled, a često ih podržavaju i strukture lokalne samouprave. Ove organizacije mogu pozitivno da utiču na život mladih ljudi jer nude prostor gde deca mogu da provode vreme odnosno omogućavaju da se deca sklone sa ulice. Ovo bandama otežava regrutovanje novih članova, a takođe pruža alternativu onima koji su već umešani u organizovani kriminal ili koji su odrasli u kriminalnom okruženju.¹¹⁹ Sport i rekreacija takođe pružaju podršku mladim ljudima i nude im kontakt sa pozitivnim uzorima.

Mnogi sagovornici takođe su naglasili važnost rada sa mladima na izazovnim i promenljivim narativima iz prošlosti i podizanju svesti o organizovanom kriminalu i međuetničkim odnosima. Druge organizacije fokusiraju se na rad sa maloletnim uživaocima droga i bivšim osuđenima, kojima preči opasnost da ih kriminalne organizacije ponovo regrutuju.¹²⁰ U nekim zemljama se organizuju takozvane nedelje mladih tokom kojih se vrednosti zajednice promovišu kroz otvorene diskusije i debate, događaje na otvorenom i aktivnosti održivosti (npr. čišćenje javnih prostora).¹²¹

- **Društveno odgovorne kompanije:** Koncept društveno odgovornih kompanija je prilično nov na Zapadnom Balkanu. Obično se sastoji od dva elementa: komercijalnog, poput kafića, hostela ili drugog vida poslovanja koje donosi prihod i socijalnog, koji se fokusira na dobrobit zajednice. Takav oblik poslovanja stvara važnu vezu između privatnog i sektora civilnog društva, pruža osoblju i volonterima radno iskustvo i stvara mogućnosti da kompanije učine finansijski održivijim. Međutim, nacionalni pravni okvir može da zakomplikuje osnivanje i rad društveno korisnih kompanija jer ona moraju da plaćaju dodatne poreze u poređenju sa normalnim kompanijama.¹²²

U Srbiji društveno odgovorna kompanija u Novom Sadu dobija sredstva od svoje firme za prevoz i selidbe,¹²³ a u Albaniji pojedine OCD dobijaju sredstva od kafića, vrtića ili od drugih uslužnih delatnosti. Tamo je angažovanje na nivou zajednice povezano sa podrškom na nivou zajednice. Albanski projekat C.A.U.S.E zaslužuje posebnu pažnju: on se sprovodi na imanjima koja su oduzeta pripadnicima organizovanog kriminala i na taj način pomaže u pokazivanju prednosti legalne ekonomije, dok se istovremeno suprotstavlja organizovanom kriminalu.¹²⁴

- **Pružaoци usluga:** Mnoge OCD u regionu pružaju važne usluge, kako žrtvama organizovanog kriminala (npr. razni oblici SOS linija i skloništa), tako i bivšim počiniocima (npr. u vidu davanja podrške nakon izlaska iz kazneno-popravnih

Otporne zajednice su sposobnije da spreče, reaguju i oporave od sveprožimajućeg uticaja kriminala.

Mreže OCD pomažu da se izgradi solidarnost kao i da se poboljša baza znanja, a samim tim i poveća uticaj civilnog društva.

ustanova). Reintegracija, uključujući i onih koji su odslužili zatvorsku kaznu u inostranstvu, i dalje predstavlja izazov zbog poteškoća u upravljanju očekivanjima ljudi koje je privukao stil brzog sticanja bogastva, stigmatizacija i ograničene mogućnosti u formalnoj ekonomiji.

Otvoreni centri za korisnike droga mogu da pomognu u sprečavanju nanošenja štete i pruže važne usluge podrške. Na primer, u Srbiji i Crnoj Gori mreža kancelarija pruža podršku korisnicima kroz široki spektar usluga, od distribucije špriceva do psihološke podrške i besplatnih konsultacija sa lekarima. Putem ove mreže nude se i obrazovni programi i kampanje podizanja svesti.¹²⁵

- **Lokalni mediji i istraživačke organizacije:** Lokalne medijske organizacije čine sastavni deo odgovora zajednice na organizovani kriminal i korupciju jer omogućavaju veći pristup informacijama na ovu temu. OCD koje se bave organizovanim kriminalom često zavise od informacija koje dobijaju od otvorenih izvora, ali da bi osujetila ovaj proces, vlade napadaju medije. Mnoge medijske organizacije ne samo da podižu svest o organizovanom kriminalu i korupciji, već takođe pružaju platforme za raspravu u zajednici i uče mlade novinare novim metodama istraživačkog novinarstva, što obuhvata i istraživanje finansijskih prevara ili praćenje sudskih postupaka.¹²⁶

Predstavnici OCD koje smo konsultovani za potrebe ovog izveštaja kritički su se osvrnuli na to kako poboljšati otpornost na Zapadnom Balkanu, kao i na aktivnosti koje bi mogle da doprinesu njihovom radu u zajednici. Kao prvi korak, primetili su važnost uspostavljanja nacionalne (ili čak regionalne) baze podataka kako bi se identifikovali postojeći i potencijalni donatori i lokalni partneri koji se bave sličnim temama. Takođe su naglasili važnost izgradnje jačih i održivijih mreža među predstavnicima civilnog društva na nacionalnom i regionalnom nivou, kao i strateških partnerstava sa drugim sektorima.

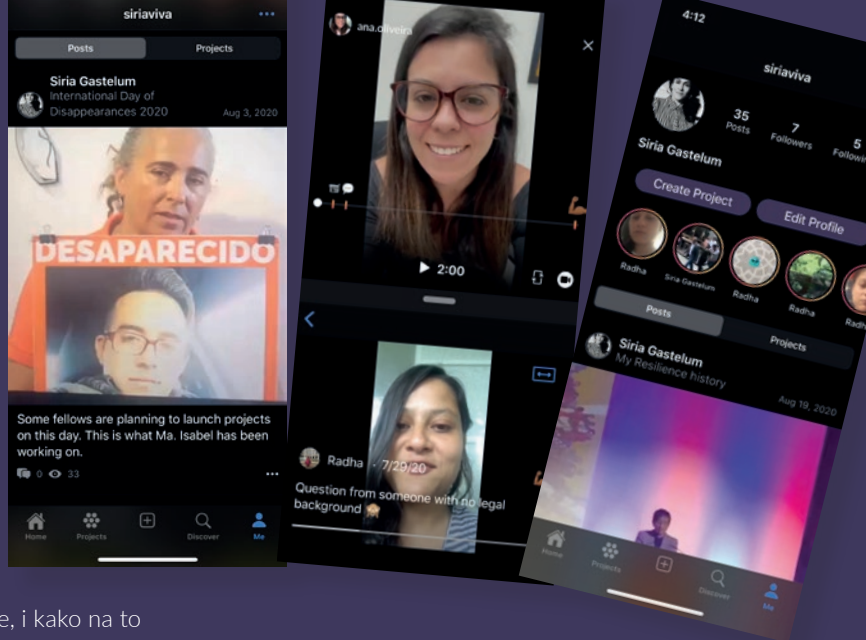
Ispitanici su primetili da postoji dosta prostora za bliže povezivanje sa privatnim sektorom na Zapadnom Balkanu, kojem kriminal i korupcija često nanose štetu (npr. iznudom ili pranjem novca), ali da još uvek ne postoji navika za saradnju sa OCD. Takva partnerstva ne bi samo doprinela tome da prihodi koje OCD dobijaju potiču iz što različitijih izvora, već bi omogućila i partnerima da razmenjuju iskustva i rade zajedno na rešavanju pitanju koja predstavljaju opasnost za sve.

Značaj mreža civilnog društva nije toliko u tome da one treba da postignu konsenzus, već da imaju platformu na kojoj mogu da se dele ideje i iskustva u vezi sa zajedničkim ciljevima.¹²⁷ Veći osećaj solidarnosti i sigurnosti može da nastane i iz mreže organizacija istomišljenika. Štaviše, ako civilno društvo želi da poveća svoj uticaj, ono isto tako mora da uloži i veći napor. Trenutno se samo nekoliko OCD mreža bavi problemom organizovanog kriminala i korupcije, a one koje postoje često zavise od projekta. Kao rezultat, kada se projekat završi, završava se i umrežavanje. Mreže između OCD – bilo na lokalnom ili centralnom nivou – pomažu u izgradnji solidarnosti i poboljšanju baze znanja, a time i povećanju uticaja civilnog društva. U tom kontekstu, treba pomenuti i Preugovor koaliciju (koja se fokusira na poglavlja 23 i 24 u procesu pristupanja EU)¹²⁸ i Koaliciju za nadzor javnih finansija (koja se fokusira na nabavke)¹²⁹ u Srbiji. Mreže između svih delova civilnog društva (tj. NVO, medija, akademske zajednice, verskih institucija i sindikata) treba podsticati i na nacionalnom i na regionalnom nivou. U cilju napredovanja, biće ključno da se lokalni učesnici otpornosti povežu i sa svojim globalnim partnerima.

Izgradnja lokalne mreže nosilaca otpornosti

GI-TOC je 2020. godine pokrenuo VIVA, sigurnu platformu društvenih medija koja povezuje inicijative otpornih zajednica iz celog sveta. To je aplikacija zasnovana na video snimcima gde lokalne zajednice mogu da postavljaju priče sa terena, na taj način dokumentujući uticaj organizovanog kriminala u sredinama u kojima je prisutan ali, što je još važnije, i kako na to reaguju. Aplikacija omogućava izgradnju kapaciteta i socijalno učenje među nosiocima otpornosti, koji takođe mogu zajedno da koordiniraju aktivnosti.

Kako bi povezoao lokalne OCD sa partnerima izvan regiona, GI-TOC trenutno radi na proširenju VIVA-inah funkcija da bi svojim korisnicima omogućio povezivanje sa globalnim mrežama i kreatorima javnih politika, kao i sa globalnom mrežom GI-TOC koju čini više od 500 stručnjaka posvećenih traženju novih i inovativnih strategija i odgovora u borbi protiv organizovanog kriminala.

Aplikacija VIVA organizacije GI-TOC nastoji da poveže inicijative otpornih zajednica iz celog sveta.

Umrežavanje takođe jača položaj civilnog društva u odnosu sa vladom. Svi intervjuisani predstavnici civilnog društva složili su se da mora da postoji prostor za saradnju i sa lokalnim i sa nacionalnim vladama i da OCD treba da budu uključene u svim fazama suočavanja sa organizovanim kriminalom i korupcijom, tj. tokom prevencije, otkrivanja i sankcionisanja. Stvaranje boljih mreža sa policijom se takođe pokazalo kao posebno važno. Međutim, sagovornici su takođe naglasili da takva partnerstva moraju da rastu prirodno i da ne bi trebalo da ih nameću spoljni (međunarodni) akteri.

Izgradnja mreža, povećanje aktivnosti razmene znanja među OCD, stvaranje solidarnosti među strateškim akterima i izgradnja velike grupe istomišljenika ključni su zahtevi za izgradnju otpornosti na organizovani kriminal i korupciju na Zapadnom Balkanu. Međutim, učesnici su takođe naglasili da je promena kulture nekažnjavanja suštinski korak i da ljudima, posebno mladim ljudima, treba pokazati da umešanost u kriminal može da ima strašne posledice. Niske kazne za krivična dela ne samo da su nisu dovoljno podsticajne da odvrate počiniocima od ponavljanja zločina, već i obeshrabruju aktiviste da podrže borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije.

Tokom diskusija je takođe naglašen značaj obrazovanja mladih. U mnogim školama na Zapadnom Balkanu nastavni programi ne obuhvataju rasprave o organizovanom kriminalu i korupciji, pa čak ni o etici. Važno je decu od malih nogu naučiti šta je zločin i zbog čega je štetan za društvo. Jedan od učesnika je primetio: „Oni misle da je ukrašavanje školskih zidova grafitima zločin, ali veruju da je gajenje kanabisa sasvim u redu.”¹³⁰ „Nastavnici, roditelji i oni koji su na čelu zajednice mogu da pomognu mladima da razviju samopouzdanje i samopoštovanje kako bi ojačali sopstvenu otpornost na nezakonite aktivnosti.”

▲
Potrebno je koordiniranije delovanje civilnog društva za promociju održivog razvoja i dobrog upravljanja na Zapadnom Balkanu. Iznad, demonstranti u Srbiji. © Milos Miskov/Anadolu Agency/Getty Images

ZAKLJUČCI I DALJI KORACI

Iskustvo koje GI-TOC ima u saradnji sa akterima civilnog društva širom sveta pokazalo je da su pojedinci i grupe u zajednici sposobni da izgrade svoje individualne i kolektivne kapacitete za reagovanje i oporavak od organizovanog kriminala. Ovaj izveštaj pokazuje da hrabre i posvećene OCD širom Zapadnog Balkana rade isto, ali da bi im koristila dalja podrška koja bi pomogla u jačanju otpornosti zajednica.

U mnogim delovima regiona postoji sistemski nedostatak koordinacije i solidarnosti među OCD i ne postoji način za širenje i razmenu uspeha i dobre prakse. Znanje o lokalnim trendovima i ključnim pitanjima koja se tiču organizovanog kriminala i korupcije je ograničeno i često pristrasno. Osim toga, civilno društvo ponekad nema svest o vezama između organizovanog kriminala i osnovnih pitanja socijalne zaštite i razvoja, što stvara strukturnu prepreku za izgradnju otpornosti u borbi protiv organizovanog kriminala.

Pandemija Kovid-19 i odgovori vlade na nju, poput ograničenja društvenih okupljanja i zabrane kretanja, znatno su otežali angažman civilnog društva u zajednici u trenutku kada je on preko potreban, posebno kada je reč o pružanju podrške najugroženijima. Mnogi predstavnici OCD, uključujući neke koji su doprineli ovoj studiji, razboleli su se i nisu mogli da obavljaju svoj posao. Drugi su prešli na korišćenje internet platformi, ali nisu naišli na dobar odgovor od svojih pratilaca. Nekoliko organizacija za zaštitu žrtava nije moglo da odgovori na porast broja upita dostavljenih putem e-pošte ili telefona. Potpuni obim uticaja pandemije Kovid-19 na društveni i ekonomski razvoj tek treba da se utvrdi, ali već je sada jasno da će postojati povećana potreba za vrstama poslova opisanih u ovom izveštaju kako bi se ojačala otpornost na organizovani kriminal u okruženju po završetku pandemije.

Tokom nacionalnih dijaloga o otpornosti održanim sredinom novembra 2020. godine i međuregionalnog dijaloga održanog sredinom decembra, učesnici su formulisali strategiju za budućnost koja se sastoji od šest tačaka.

- 1.** Pitanje organizovanog kriminala i korupcije treba približiti zajednici, povezane teme treba demistifikovati i objasniti njihov uticaj na jednostavniji način. Iako se prostor za civilno društvo smanjuje, civilno društvo treba da nastavi svoj rad ne samo razotkrivanjem slučajeva organizovanog kriminala i korupcije, već i podizanjem kolektivne svesti o povezanim problemima i njihovom uticaju. Stoga, civilno društvo mora biti kreativno u korišćenju instrumenata kao što su društveni mediji za promociju integriteta, transparentnosti, odgovornosti i dobrog upravljanja.
- 2.** Organizovani kriminal ne pogađa samo lokalne zajednice već se širi i na regionalni i globalni prostor. Kako zajednički rad jača civilno društvo, mreže bi trebalo da se zasnivaju na strateškim partnerstvima izgrađenim u zajednicama, zemljama, sektorima i svim nivoima vlasti. Ove mreže treba ojačati i učiniti ih održivijima kako bi se optimizovao uticaj rada organizacija. Različiti delovi civilnog društva – tj. mediji, istraživački centri, lokalne OCD, organizacije orijentisane na usluge i akademska zajednica – treba da pronađu način za saradnju, da se međusobno oslanjaju na stručnost i da se nadovezuju na prethodne aktivnosti. Takođe bi trebalo istražiti teme od zajedničkog interesa i moguće polazne tačke za povezivanje sa privatnim sektorom.
- 3.** OCD moraju da pronađu ravnotežu između konstruktivne kritike koje izriču na račun vlada kako bi ih pozivale na odgovornost i otvorenosti za saradnju sa vladama u cilju sprovođenja promena. Međunarodni akteri mogli bi da deluju kao most. Kanali dijaloga moraju da ostanu otvoreni između OCD i vlade, koliko god to ponekad bilo teško.
- 4.** Međunarodni donatori bi trebalo da imaju više sluha za izazove sa kojima se suočavaju OCD, posebno kada je reč o manjim organizacijama sa sedištem van velikih gradova. Na primer, trebalo bi da budu transparentniji u svojim pozivima za apliciranje, da bolje razumeju lokalne okolnosti (između ostalog ograničene kapacitete za sprovođenje projekata, ograničene jezičke veštine i nizak apsorpcioni kapacitet) i da obezbede da se podrška pruža u skladu sa potrebama. Donatori bi trebalo da razmotre davanje dugoročnih grantova, koji bi pomogli da se poboljša održivost i ojača otpornost, kao i da se trude da civilno društvo u potpunosti bude uključeno od dizajna do sprovođenja projekta i grant šema. Na kraju, donatori bi trebalo da podrže OCD tokom sprovođenja projekata koji se odnose na borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije kako bi pokazali solidarnost i povećali rizike i političke troškove onima koji vrše pritisak na OCD.
- 5.** OCD bi trebalo jasnije da formulišu i komuniciraju poruke kako bi oblikovale diskurs o organizovanom kriminalu i treba da budu prisutne u svakodnevnom životu ljudi u lokalnim sredinama. Trebalo bi da daju primer, da budu uzor u svojim zajednicama i da se trude da sfera civilnog društva deluje privlačnije.

6. OCD bi trebalo da pokrenu prekršajni ili krivični postupak pred nadležnim državnim organima nakon što novinari-istraživači objave priču, potkrepljenu relevantnim dokazima u vezi sa kriminalom i korupcijom. Napori OCD na podizanju svesti o posledicama korupcije, bez obzira na obim, mogu da pomognu u sprečavanju percepcije nekažnjivosti.

U zaključku, ovaj izveštaj daje uvid u važnu ulogu civilnog društva u jačanju otpornosti na organizovani kriminal i korupciju u regionu Zapadnog Balkana. Kao koraci koje je neophodno preduzeti je bolje razumevanje lokalnih oblika organizovanog kriminala i korupcije i njihovog uticaja na zajednicu, kao i koordiniranije delovanja aktera civilnog društva. Kako bi promovisali održivi razvoj, dobro upravljanje i regionalnu saradnju širom zemalja Zapadnog Balkana, nosioci promena koji mogu pozitivno da utiču na paradigmu kriminalnog upravljanje, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou, moraju o tome javno da govore kao i da rade na podizanju svesti o tim pitanjima. Iako se OCD suočavaju sa mnogim izazovima u regionu, solidarnost i mreže mogu da im pomognu da zajedno postanu jače.

BELEŠKE

- 1 ZB6 obuhvata Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Srbiju. Spominjanjem Kosova u izveštaju ne prejudicira se njegov konačan status, a učinjeno je tako u skladu sa rezolucijom UNSCR 1244 iz 1999. i savetodavnim mišljenjem Međunarodnog suda pravde o kosovskoj deklaraciji nezavisnosti.
- 2 Ian Tennant, What is resilience? Global Initiative Against Transnational Organized Crime, str. 7; The Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Resilience in Sinaloa: Community Responses to Organized Crime, avgust 2017, <https://globalinitiative.net/analysis/resilience-in-sinaloa/>.
- 3 Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Resilience in Sinaloa: Community Responses to Organized Crime, avgust 2017, str. 6, <https://globalinitiative.net/analysis/resilience-in-sinaloa/>.
- 4 Za više informacija o Fondu za otpornost posetite www.globalinitiative.net/resiliencefund. Takođe pogledajte: Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Rolling back criminal governance. The first year of the Resilience Fund, <https://resiliencefund.globalinitiative.net/the-first-year/>.
- 5 United Nations Office on Drugs and Crime, The UN Convention Against Transnational Organized Crime, <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>.
- 6 Ian Tennant, What is resilience?, Global Initiative Against Transnational Organized Crime, str. 3.
- 7 Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Hotspots of organized crime in the Western Balkans. Local vulnerabilities in a regional context, research report, maj 2019, str. 30, <https://globalinitiative.net/analysis/oc-western-balkans/>.
- 8 Ova organizacija je KRİK (<https://www.krik.rs/en/>).
- 9 Sandra Maksimović, Stojanović & Kmezić: Serbian government uses legal mechanisms to intimidate CSOs and journalists, 31. jul 2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/07/31/stojanovic-and-kmezc-serbian-government-uses-legal-mechanisms-to-intimidate-csos-and-journalists/>.
- 10 Samir Kajošević, Adopted laws trigger new fears for media freedom in Montenegro, 28. jul 2017, <https://balkaninsight.com/2020/07/28/adopted-laws-trigger-new-fears-for-media-freedom-in-montenegro/>.
- 11 Gordana Knezević, Macedonian witch hunt targets George Soros, Radio Free Europe, 19. jun 2017, <https://www.rferl.org/a/george-soros-macedonia-witch-hunt/28243738.html>.
- 12 Civicus, Journalists continue to face physical and verbal attacks, 30. jun 2020, <https://monitor.civicus.org/updates/2020/06/30/journalists-continue-face-physical-and-verbal-attacks/>; Civicus, PM condemned for negative rhetoric against media, attempts to shut down TV station, 3. jul 2020, <https://monitor.civicus.org/updates/2020/07/03/pm-condemned-negative-rhetoric-against-media-attempts-shut-down-tv-station/>; Civicus, Inconsistent police responses to protests; female journalist receives death threats, 16. oktobar 2020, <https://monitor.civicus.org/updates/2020/10/16/inconsistent-police-responses-protests-female-journalist-receives-death-threats/>.
- 13 Agencija za međunarodni razvoj USA (USAID), Indeks održivosti organizacija civilnog društva u centralnoj i istočnoj Evropi i Euraziji, 2019 Civil Society Organization Sustainability Index: For Central and Eastern Europe and Eurasia, 23. izdanje, oktobar 2020, strana 8f, <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2019-report-europe-eurasia.pdf>.
- 14 Ovo je zasnovano na reakcijama koje smo dobili u intervjuima i kroz analizu zakona u zemljama ZB6, među kojima su (a) Albanija: Zakon o neprofitnim organizacijama (br. 8788, 78/83,1); (b) Bosna i Hercegovina: Zakon o udruženjima i fondacijama (br. 32/01, 42/03, 63/08, 76/11 i 94/16); (c) Kosovo: Zakon o slobodi udruživanja u nevladine organizacije (br. 06/L-043); (d) Crna Gora: Zakon o nevladinim organizacijama (br. 39/2011 i 37/2017); (e) Severna Makedonija: Zakon o udruženjima i fondacijama (br. 52/2010, 135/2011 i 55/2016); (f) Srbija: Zakon o udruženjima (br. 51/2009, 99/2011 i 44/2018).
- 15 Zakon o sprečavanju pranja novca i terorizma (br. 9917), usvojen 19.05.2008, dopuna zakona (br. 10 391), usvojen 3. 3. 2021, kao i zakon 33/2019 o promenama i amandmanima na zakon broj 9917.
- 16 Uvidi iz intervjua sa predstavnicima OCD obavljenim u Albaniji i Bosni i Hercegovini u oktobru 2020.
- 17 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu u Srbiji, oktobar 2020.
- 18 Važno je napomenuti da su navedeni brojevi iz nacionalnih registra gde se podaci ne ažuriraju redovno. U registrima su zavedene sve forme udruženja građana, uključujući sportske klubove, umetničke fondacije itd. Neformalne grupe i organizacije nisu uključene u nacionalnim statistikama. Važno je napomenuti da registracija OCD nije obavezna u svim zemljama (npr. u Srbiji u kojoj verovatno postoji veći broj OCD).
- 19 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Bihaću u Bosni i Hercegovini, oktobar 2020.
- 20 Agencija za podršku civilnom društvu, Baza registrovanih NVO, <http://www.amshc.gov.al/web/oj/f/>.
- 21 Ova analiza je zasnovana na rezultatima detaljnog mapiranja koje je obavljeno u periodu između septembra i novembra 2020. za potrebe ovog projekta.
- 22 Srbija je izuzetak, jer je 63 odsto OCD finansirano od prodaje robe, proizvoda, usluga i članarine, a samo 15 odsto organizacija dobija novac od međunarodnih donatora, među kojima je EU. Videti: See: IPSOS Strategic Marketing and Dubravka Velat, CSO sector in Serbia in 2019: Assessment of the situation in the civil society

- organisation sector in Serbia, Representative Office of HELVETAS Swiss Intercooperation SRB, 2019, str. 14–15, 82, https://act.org.rs/wp-content/uploads/2020/01/CSO-Sector-in-Serbia-2019_Full-study_FINAL.pdf.
- 23 Partners for Albania, Monitoring Matrix on Enabling Environment for Civil Society Development, 2019 Report, str. 16, <https://partnersalbania.org/publication/monitoring-matrix-on-enabling-environment-for-civil-society-development-country-report-for-albania-2/>.
- 24 Ispitanici su izneli još jednu zamerku, a to je želja donatora da rade sa organizacijama sa kojima već postoji saradnja, čime su mogućnosti za manje organizacije (koje nemaju međunarodno iskustvo) ograničene.
- 25 Ispitanik u Unsko-sanskom kantonu u Bosni i Hercegovini, objasnio je da je gotovo nemoguće dobiti finansiranje za projekte koji nisu u vezi sa migrantima. Intervju sa predstavnikom OCD u Unsko-sanskom kantonu, oktobar 2020.
- 26 Zaključak tokom nacionalnog dijaloga o otpornosti u Beogradu u Srbiji, novembar 2020.
- 27 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Mitrovici, Kosovo, oktobar 2020.
- 28 Intervju sa novinarom u Podgorici, Crna Gora, oktobar 2020.
- 29 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Štipu u Severnoj Makedoniji, oktobar 2020.
- 30 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu u Srbiji, oktobar 2020.
- 31 To obuhvata i međunarodne i lokalne donatore.
- 32 Razumno je pretpostaviti da ovo utiče na kvalitet njihovog rata. Izjava izneta na nacionalnom dijalogu o otpornosti u Podgorici, Crnoj Gori, 19. novembar 2020.
- 33 Ispitanik iz Mostara je objasnio: „Na prethodnom poslu, gde sam bio izbacivač u noćnom klubu, stekao sam važno iskustvo i uvide u lokalne trendove i organizovane kriminalne grupe.” Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Mostaru, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 34 Predstavnik civilnog društva je objasnio da „plate nisu loše, čak se mogu porediti sa onima u javnom sektoru, pošto su između 400 i 800 evra.” Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Prištini, oktobar 2020.
- 35 Srđan Puhalo i Stefan Vukojević, Kako građani Bosne i Hercegovine opažaju nevladin sektor? Friedrich-Ebert-Stiftung, 2015, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/12387.pdf>; Prism Research, Socio-economic perceptions of young people in Bosnia and Herzegovina, European Union and United Nations Development Programme, May/June 2017, https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/publications/young-people-in-bih-share-their-socio-economic-perceptions-and-e.html.
- 36 Intervju sa predstavnicima civilnog društva iz celog regiona, oktobar 2020.
- 37 Izjava u sklopu nacionalnog dijaloga o otpornosti u Tirani, Albanija, 16. novembar 2020.
- 38 Saopštenje Opštine Centar, Kanton Sarajevo, <http://centar.ba/novost/16297/ponistava-se-javni-poziv-organizacijama-civilnog-drustva-za-predaju-projekata>.
- 39 Dren Puka, Index Kosovar Civil Society 2018, Kosovar Civil Society Foundation, str. 35, <https://www.kcsfoundation.org/wp-content/uploads/2018/12/Kosovar-Civil-Society-Index-2018.pdf>.
- 40 Zabeležen je porast sa 33% na 42% između 2011. i 2019. godine. Vidi: IPSOS Strategic Marketing i Dubravka Velat, CSO sector in Serbia in 2019: Assessment of the situation in the civil society organisation sector in Serbia, Representative Office of HELVETAS Swiss Intercooperation SRB, 2019, str. 82, https://act.org.rs/wp-content/uploads/2020/01/CSO-Sector-in-Serbia-2019_Full-study_FINAL.pdf.
- 41 Na primer: Sandra Cvetković, Opština Gračanica dodelila skoro 300.000 evra za 'bliske' NVO, 2. decembar 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/op%C5%A1tina-gra%C4%8Danica-dodelila-skoro-300-000-evra-za-bliske-nvo/30980309.html>.
- 42 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu, Srbija, oktobar 2020.
- 43 Izjava u sklopu nacionalnog dijaloga o otpornosti u Beogradu, Srbija, 13. novembar 2020.
- 44 'Oni se ne smatraju nezavisnim, već rade samo ono što im donatori kažu.' Intervju sa aktivistom iz Banja Luke, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 45 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu, Srbija, oktobar 2020.
- 46 Na primer, zabeležen je niz kontroverzi u vezi sa Agencijom za podršku civilnom društvu u Albaniji i formiranjem Savetodavnog tela Savjeta ministara BiH za saradnju sa NVO, osnovanog početkom decembra 2020. godine.
- 47 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Prilepu, Severna Makedonija, oktobar 2020.
- 48 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu, Srbija, oktobar 2020.
- 49 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu, Srbija, oktobar 2020.
- 50 Izjava novinara u Podgorici, Crna Gora, 20. juna 2019, u: Kristina Amerhauser, How can civil society counter organized crime in the Western Balkans? Global Initiative Against Transnational Organized Crime, oktobar 2019, str. 8, <https://globalinitiative.net/analysis/civil-society-western-balkans/>.
- 51 Razgovor sa novinarom u Banja Luci, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 52 Naravno, postoje izuzeci. Na primer, u Tearcu, Severna Makedonija, jedna OCD se suočavala sa napadima uglavnom na LGBT događajima. OCD koje rade sa stranim volonterima dobijaju negativne reakcije, jer ih ponekad smatraju „špijunima koji rade za strane ambasade”. Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Tearcu, Severna Makedonija, oktobar 2020. U Velikoj Kladuši, Bosna i Hercegovina, jedna aktivistkinja je često meta nacionalističkih napada zbog rada sa migrantima. Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Velikoj Kladuši, oktobar 2020.
- 53 Nezavisno društvo novinara Vojvodine, NDNV: *Grafiti mržnje na zgradi urednika VOICE-a*, 24. novembar 2020, <http://www.ndnv.org/2020/11/24/ndnv-grafti-mrznje-na-zgradi-urednika-voice-a/>.
- 54 Savet Evrope, Journalist Ana Lalić detained overnight after reporting on conditions in hospital, 1. april 2020, https://www.coe.int/en/web/media-freedom/detail-alert?p_p_id=sojdashboard_WAR_coesoportlet&p_p_lifecycle=2&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=1&p_p_col_count=2&sojdashboard_WAR_coesoportlet_alertPK=64107979&sojdashboard_WAR_coesoportlet_cmd=get_pdf_one.
- 55 International Press Institute, Concern as Albania looks to push ahead with controversial 'anti-defamation law', 16. septembar 2020, <https://ipi.media/concern-as-albania->

- looks-to-push-ahead-with-controversial-anti-defamation-law/.
- 56 European Western Balkans, Media freedom shrinks in Southeast Europe due to COVID-19 crisis, 8.maj 2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/08/media-freedom-shrinks-in-southeast-europe-due-to-covid-19-crisis/>.
- 57 Savet Evrope, Hands off press freedom: Attacks on media in Europe must not become a new normal, mart 2020, str. 48, <https://rm.coe.int/annual-report-en-final-23-april-2020/16809e39dd>.
- 58 Ova procena je zasnovana na različitim brojkama objavljenim na <https://safejournalists.net/>. Pomenuti broj ne uključuje incidente u Albaniji.
- 59 Siniša Jakov Marušić, North Macedonia accused of dodging media scrutiny in crisis, Balkan Investigative Reporting Network, 14. april 2020, <https://balkaninsight.com/2020/04/14/north-macedonia-accused-of-dodging-media-scrutiny-in-crisis/>.
- 60 Ambasada SAD u Bosni i Hercegovini, *Izveštaj o stanju ljudskih prava u 2019. godini* Bosna i Hercegovina, https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/HRR_2019.pdf.
- 61 Više informacija na: <https://birn.eu.com/>.
- 62 Više informacija na: <https://www.occrp.org/en>.
- 63 Izjava u sklopu nacionalnog dijaloga o otpornosti u Beogradu, Srbija, 13. novembar 2020.
- 64 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu, Srbija, oktobar 2020.
- 65 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu, Srbija, oktobar 2020.
- 66 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Podgorici, Crna Gora, oktobar 2020.
- 67 Izjava u sklopu nacionalnog dijaloga o otpornosti u Skoplju, Severna Makedonija, 17. novembar 2020.
- 68 The Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Hotspots of organized crime in the Western Balkans. Local vulnerabilities in a regional context, maj 2019, str. 7, <https://globalinitiative.net/analysis/oc-western-balkans/>.
- 69 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Strugi, Severna Makedonija, oktobar 2020. Predstavnici civilnog društva u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Srbiji imaju slična zapažanja.
- 70 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Severnoj Makedoniji, oktobar 2020.
- 71 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Skadru, Albanija, oktobar 2020.
- 72 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva koji se bavi pitanjima zaštite životne sredine u Albaniji, oktobar 2020; razgovor sa terenskim kontaktima Organizacije za zaštitu i očuvanje prirodnog okruženja u Albaniji, oktobar 2020.
- 73 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva koji se bavi pitanjima zaštite životne sredine u Albaniji, oktobar 2020. Za moratorijum, vidi: Zakon iz 7/2014 dostupan na https://turizmi.gov.al/wp-content/uploads/2018/05/Ligj_7_2014_30.01.2014-Per-shpalljen-e-moratoriumit-te-gjuetise-ne-Republiken-e-Shqiperise.pdf.
- 74 Razgovor sa predstavnikom think-tanka iz Skoplja, koji je sproveo istraživanje na ovu temu, novembar 2020.
- 75 Ibid.
- 76 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Kamzi, Albanija, oktobar 2020.
- 77 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva na severu Kosova, septembar 2020.
- 78 Biljana Matijašević, *Kad muž prodaje tijelo žene*, <https://dpncg.me/aktuelnosti-2/426-kad-muz-prodaje-tijelo-zene>.
- 79 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Bijeljini, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020; RTS, *Tijana Ajfon među privedenima u akciji u Bijeljini*, 18. maj 2020, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/3968334/tijana-ajfon-hapsenje-bijeljina.html>.
- 80 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Skadru, Albanija, oktobar 2020.
- 81 Razgovori vođeni u Prilepu, Kičevu, Strugi i Velesu (Severna Makedonija) u oktobru 2020.
- 82 Razgovor sa predstavnikom Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova, Bosna i Hercegovina, novembar 2020.
- 83 Centar za razvoj građanskog društva PROTECTA, *Rezultati istraživanja stavova građana Niša na temu zelenašenja*, decembar 2020. Intervjuisali su 500 građana Niša u periodu oktobar-decembar 2020.
- 84 Ibid.
- 85 Intervju sa predstavnikom civilnog društva iz Banja Luke, Bosna i Hercegovina, putem i-mejla, novembar 2020.
- 86 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva iz Mostara, Bosna i Hercegovina, septembar 2020.
- 87 Intervju sa predstavnikom civilnog društva iz Mostara, Bosna i Hercegovina, putem i-mejla, decembar 2020.
- 88 Intervju sa predstavnikom civilnog društva iz Banja Luke, Bosna i Hercegovina, putem i-mejla, novembar 2020; razgovor sa predstavnikom civilnog društva iz Cazina, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020. Vidi takode: *Nezavisne novine*, *Uhapšeni u akciji "Fejs" predati Tužilaštvu*, 1. septembar 2020, <https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Uhapšeni-u-akciji-Fejs-predati-Tužilaštvu/618996>.
- 89 Ivana Jeremić, *Nasilje i sport: nekad i sad*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2019, <https://bezbednost.org/publikacija/nasilje-i-sport-nekad-i-sad-2/>.
- 90 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Nevesinju, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 91 Tuesday Reitano i Kristina Amerhauser, *Illicit financial flows in Albania, Kosovo and North Macedonia. Key drivers and current trends*, avgust 2020, str. 27, <https://globalinitiative.net/analysis/iffs-western-balkans/>.
- 92 Razgovor sa predstavnikom civilnog društva u Kičevu, Severna Makedonija, oktobar 2020.
- 93 Tuesday Reitano i Kristina Amerhauser, *Illicit financial flows in Albania, Kosovo and North Macedonia. Key drivers and current trends*, avgust 2020, <https://globalinitiative.net/analysis/iffs-western-balkans/>.
- 94 Informacije dobijene na zahtev. Razgovori sa agentima za nekretnine, septembar 2019, u Tirani; Izveštaj stručnjaka za pranje novca iz Albanije; Monitor.al, *Çmimet e apartamenteve në Tiranë janë rritur me 66% nga 2005-a*, 21. februar 2020, <https://www.monitor.al/cmimet-e-apartamenteve-netirane-jane-rritur-me-66-nga-2005-a-2/>.
- 95 KATACTAP, Profesionalni korisnici „Registar cena i zakupa nekretnina“, <https://www.katastar.gov.mk/>; Jednosoban stan u Kičevu košta 10 000 evra, a isti takav u Ohridu 40 000 evra, Fakulteti, 12. januar 2017, https://www.fakulteti.mk/news/17-01-12/ednosoben_stan_vo_kichevo_chini_10_000_evra_istiot_vo_ohrid_e_40_000_evra.
- 96 Tokom 2019. godine više od 70 odsto stanova u Srbiji kupljeno je za keš, a preostalih 30 procenata kreditom: Jasna Petrović-Stojanović, Kupovina stanova za gotovinu

- pod lupom poreskih inspektora, 26. jun 2020, <http://www.politika.rs/sr/clanak/457171/Kupovina-stanova-zagotovinu-pod-lupom-poreskih-inspektora>.
- 97 DAN, *Sistem javnih nabavki prate brojne nezakonitosti, ali ne i kažnjavanje odgovornih*, 18 decembar 2019, <https://www.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Drustvo&clanak=726115&datum=2019-12-18>.
- 98 Intervju sa predstavnikom civilnog društva za Severnu Makedoniju, oktobar 2020.
- 99 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Peći (Kosovo), putem i-mejla, novembar 2020.
- 100 Transparentnost Srbija, *Nezakonito prikrivanje dokumenata o medicinskim nabavkama, bez datuma*, <https://transparentnost.org.rs/index.php/en/110-english/naslovna/11565-illegal-concealment-of-medical-procurement-documents>.
- 101 Dženana Halimovic, *Virus korupcije u BiH*, 30. maj 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/korupcija-bih-korona-virus-nabavke/30637590.html>.
- 102 Izjava predstavnika civilnog društva tokom nacionalnog dijaloga o otpornosti u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, 12. novembra 2020.
- 103 Izjava predstavnika civilnog društva u nacionalnom dijalogu o otpornosti na Kosovu, 18. novembra 2020, putem onlajn platforme za sastanke.
- 104 Silvana Kočovska, *počinje suđenje protiv Međunarodnog udruženja Bojana Jovanovskog – Bokija* 13, 1. jul 2020., <https://mia.mk/trial-in-bojan-jovanovski-boki-13-international-association-case-begins/?lang=en>.
- 105 Danas, *Krivična prijava protiv direktora NVO IN4S zbog utaje poreza*, 15. jul 2020., <https://www.danas.rs/svet/krivicna-prijava-protiv-direktora-nvo-in4s-zbog-utaje-poreza/>.
- 106 RTVBN, *Krivična prijava protiv Stefana Karganovića*, 5. april 2016., <https://www.rtvbn.com/380782/MUP-podnio-krivicnu-prijavu-protiv-Karganovica-zbog-utaje-poreza>.
- 107 Ovo je posebno istaknuto tokom razgovora sa predstavnikom civilnog društva u Brčkom, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020. godine.
- 108 Intervju sa predstavnikom civilnog društva iz Unsko-sanskog kantona, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 109 Ian Tenant, *Šta je otpornost?*, Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, str. 13.
- 110 Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, *otpornost u Sinaloi: odgovori zajednice na organizovani kriminal*, avgust 2017., str. 5, <https://globalinitiative.net/analysis/resilience-in-sinaloa/>.
- 111 Capstone Global Security Track, *Izgradnja otpornosti zajednice: lekcije koje smo naučili kako bismo suzbili organizovani kriminal*, u pripremi.
- 112 Izjava predstavnika civilnog društva tokom nacionalnog dijaloga o otpornosti u Skoplju, Severna Makedonija, 17. novembar 2020.
- 113 Intervju sa aktivistom u Banja Luci, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 114 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Prištini, Kosovo, oktobar 2020.
- 115 Izjava tokom nacionalnog dijaloga o otpornosti u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, 12. novembar 2020.
- 116 These statements are based on analysis of the content of several well-known Instagram profiles in the region.
- 117 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Prijedoru, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 118 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Banja Luci, Bosna i Hercegovina, oktobar 2020.
- 119 Prema rečima predstavnika civilnog društva u Albaniji, oktobar 2020, lokalne OCD se ponekad suočavaju sa sledećom dilemom: kada male OCD saraduju sa zajednicom, ponekad saraduju i sa ljudima koji imaju veze sa kriminalom. Na ovo su posebno ukazale omladinske organizacije koje takođe primaju mlade iz porodica koje se bave organizovanim kriminalom. Zapošljavanje ljudi koji se bave kriminalnim radnjama u javnim institucijama stoga eksponira ove OCD i pravi od njih saradnike.
- 120 Izjava predstavnika civilnog društva u Podgorici, Crna Gora, 20. novembra 2020.
- 121 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Mitrovici, Kosovo, oktobar 2020.
- 122 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Albaniji, oktobar 2020.
- 123 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Novom Sadu, Srbija, oktobar 2020; Više informacija o projektu dostupno je na <https://www.facebook.com/restarthomeservice/>.
- 124 Iako projekti koji koriste imovinu oduzetu pripadnicima organizovanog kriminala predstavljaju različite mogućnosti za OCD, mnoge organizacije se suočavaju sa poteškoćama u primeni ovog pristupa. Priče o uspehu iz Italije smatraju se dobrim primerima; Partneri Albanija za promene i razvoj, C.A.U.S.E. – Konfiskovana imovina korišćena za projekat socijalnih eksperimenata, 2020, <http://partnersalbania.org/programs/c-a-u-s-e-confiscated-assets-used-for-social-experimentation-project/>.
- 125 Razgovori sa predstavnicima civilnog društva u Podgorici, Crna Gora i Novom Sadu, Srbija, oktobar 2020.
- 126 Vidi, na primer, Mladiinfo: <http://www.mladiinfo.net/>.
- 127 Izjava novinara u nacionalnom dijalogu o otpornosti u Podgorici, Crna Gora, 19. novembar 2020.
- 128 Intervju sa predstavnikom civilnog društva u Beogradu, Srbija, oktobar 2020. Takođe pogledajte: Koalicija Preugovor, na <http://www.preugovor.org/rs/Naslovna>.
- 129 Za više informacija o Koaliciji za nadzor javnih finansija pogledajte: <http://nadzor.org.rs/>.
- 130 Izjava u nacionalnom dijalogu o otpornosti u Tirani, Albanija, 16. novembra 2020.

GLOBAL INITIATIVE

AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

O GLOBALNOJ INICIJATIVI

Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala je globalna mreža koja okuplja 500 stručnjaka iz celog sveta. Globalna inicijativa pruža platformu za promociju šire debate i inovativnih pristupa koji predstavljaju temelj inkluzivnoj globalnoj strategiji protiv organizovanog kriminala.

www.globalinitiative.net